

HÄMEEN LIITTO

Regional Council of Häme

Kestävän kasvun Häme 2022–2025 Maakuntaohjelma.

Sisällys

1. Missä olemme nyt?

1.1. Nykytilan tarkastelu kehittämistyön pohjaksi.....	4
1.1.1. Väestönkehitys on kääntynyt jälleen kasvuun	4
1.1.2. Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen	4
1.1.3. Sijainti kasvukäytävällä vaatii toimivia kulkuyhteyksiä ja kestävää yhdyskuntarakennetta ...	5
1.1.4. Osaava työvoima toimii aluekehityksen voimavarana .	5
1.1.5. Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy	6
1.2. Monipuolinen elinkeinorakenne vahvuutena	6
1.2.1. Toimialatarkastelu	6
1.2.2. Suurimmat yrityksemme ja muut toimijamme	6
1.2.3. Häme kasvaa ja kansainvälistyy	7
1.3. Nykyiset strategiat ja suunnitelmat työn taustalla	7
1.3.1. Pariisin ilmastopöytäkirja	7
1.3.2. YK:n kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030 ...	7
1.3.3. EU:n vihreän kehityksen ohjelma Green Deal	8
1.3.4. Euroopan digitalisaatiostrategia ja EU:n digitaalinen vuosikymmen 2030	8
1.3.5. EU:n Itämeren alueen strategia	8
1.3.6. Aluekehittämispäätös	8
1.3.7. Kansalliset strategiat ja strategiset ohjelmat	8
1.3.8. Kuntiemme strategiat	9
1.3.9. Muiden sidosryhmiemme strategiat	9
1.4. Edellisen kauden edistysaskeleita - kehittämisen ja yhteistyön alustat vahvistuivat	9

2. Minne haluamme mennä?

2.1. Häme 2050	11
----------------------	----

3. Mitkä askeleet otamme 2022–2025?

3.1. Kestävän kasvun TKI – Häme kytkeytyy kansainvälisiin verkostoihin ja arvoketjuihin	12
3.1.1. Luonnonvarat, kulutus ja materiaalikierron kiertotalouden keskiössä	13
3.1.2. Kestävän ruokajärjestelmän edelläkävijämaakunta ..	13
3.1.3. Älykkäät palvelut ja tuotantoprosessit uudistuvassa liiketoiminnassa	14
3.1.4. Älykästä, vastuullista ja kestävää muotoilua	14

3.2. Kestävän kasvun osaaminen, työllisyys ja osallisuus – Näytön paikka nopeasti uudistuvassa työelämässä ja koulutuksessa	14
3.2.1. Tulevaisuuden työelämä ja työllistyminen on monimuotoista ja mahdollistavaa	14
3.2.2. Tulevaisuuden osaaminen ja osaamisen jatkuva kehittäminen	15
3.2.3. Tarvitsemme kansainvälisiä osaajia pärjätäksemme globaalissa kilpailussa	15
3.3. Kestävän kasvun infra	16
3.3.1. Tavoitteena kaikille sujuva arki ja helpot liikkumisen mahdollisuudet	16
3.3.2. Asumisen, elämisen ja työskentelyn uudet tavat	17

4. Miten toteutamme valintamme?

4.1. Aluekehittämisen toimintamalli	19
4.2. Rahoitusvälineet	19
4.2.1. Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027	19
4.2.2. Maaseudun kehittäminen	20
4.2.3. Elpymisrahoitus – Suomen kestävän kasvun ohjelma	20
4.2.4. Muut kansalliset rahoitukset	20
4.2.5. Kansainväliset rahoitusvälineet	20
4.3. Kestävää kasvua yhdessä innovaatioekosysteemeillä	21

5. Miten valintamme vaikuttavat?

5.1. Ohjelman vaikutusten arviointimenettely	22
5.2. Hämeen ympäristön nykytila	22
5.3. Maakuntaohjelman ilmasto- ja ympäristötavoitteet	22
5.4. Maakuntaohjelman toteuttamisen merkittävimmät vaikutukset	24
5.4.1. Kestävän kasvun TKI	26
5.4.2. Kestävän kasvun osaaminen, työllisyys ja osallisuus ..	26
5.4.3. Kestävän kasvun infra	26
5.5. Hämeen ympäristön tilan ja toimenpiteiden vaikutusten seuranta	26

6. Miten seuraamme valintojen toteutumista

Kestävän kasvun Häme

Kestävän kasvun Häme on uudenlainen tekemisen tapa ja ajattelumalli. Se perustuu maakuntamme avaintoimijoiden yhteiseen tahtotilaan Hämeen kehittämistä. Tavoitteenamme on vahvoihin veturiyrityksiin nojautuen ja tiiviissä yhteistyössä yritysrajojen kanssa vahvistaa suunnitelmallisesti Hämeen TKI-toimintaa ja osaamista sekä kehittää sitä tukevaa infrastruktuuria.

Kestävän kasvun Häme 2022–2025 -maakuntaohjelma on osa tätä kokonaisuutta. Se sisältää maakuntamme mahdollisuuksiin ja tarpeisiin, kulttuuriin ja muihin erityispiirteisiin perustuvat kehittämisen tavoitteet.

Maakuntaohjelma pitää sisällään myös älykkään erikoistumisen strategian. Se on talouden muutosprosessi, jossa tehdään ankaria valintoja maakunnan omiin vahvuuksiin perustuen. Niukkoja resursseja keskitetään harvempiin ja vaikuttavampiin hankkeisiin.

Haluamme Hämeessä tehdä niitä asioita, jotka ovat hyviä

ja oikeita, joissa olemme vahvoja tai voimme tulla sellaisiksi ja jotka ovat toteutettavissa ja rahoitettavissa.

Olemme laatineet tämän maakuntaohjelman poikkeuksellisia aikoina. Covid-19-pandemiolla on ollut merkittäviä vaikutuksia aluetalouteen ja olemmekin kiinnittäneet erityistä huomiota yritysten ja elinkeinoelämän tarpeisiin. Aiomme myös tarkistaa maakuntaohjelman tavoitteita joustavasti sen toteuttamisvaiheessa seuraavan neljän vuoden ajan.

Hämeen maakuntavaltuusto käsittelee maakuntaohjelman kokouksessaan 29.11.2021. Yhteiselle Kestävän kasvun Häme -kehittämistyölle se ei ole päätepiste, vaan tästä työ alkaa. Tervetuloa mukaan, maakunta olemme me kaikki!

“Now this is not the end. It is not even the beginning of the end. But it is, perhaps, the end of the beginning.” - Winston Churchill

Anna-Mari Ahonen
maakuntajohtaja

Matti Lipsanen
kehittämisjohtaja

1. Missä olemme nyt?

Maakuntaohjelman ja yhteisen kehittämistyön pohjaksi meidän pitää tuntea maakuntamme nykyinen tilanne eli maakuntaprofiili, jossa kuvataan ne alueen erityispiirteet, haasteet ja vahvuudet, joiden varaan voimme rakentaa menestyvän ja elinvoimaisen Hämeen. Tässä kappaleessa pureudumme tarkemmin nykytilanteeseen.

1.1. Nykytilan tarkastelu kehittämistyön pohjaksi

Hämeen yksitoista kuntaa muodostavat keskelle asuuinta Suomea vihreän, osaavan ja toimeliaan maakunnan. Kunnat jakautuvat kolmeen seutuun, Hämeenlinnan, Riihimäen ja Forssan seutuihin, joissa jokaisella on omat erityisvahvuutensa.

1.1.1. Väestönkehitys on kääntynyt jälleen kasvuun

Maakuntamme asukasluku on kasvanut pitkällä aikavälillä. Suurimmillaan se oli vuonna 2013, jolloin asukkaita oli 175 481 henkeä. Saimme väestönlisäystä ja muuttovoittoa 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, mutta sen jälkeen hyvistä kasvun edellytyksistä huolimatta väkilukumme väheni useana vuonna peräkkäin.

Käänteinen suunta tapahtui vuonna 2019. Syntyvyys on vieläkin heikkoa, kuten koko maassa, mutta muuttoliike kääntyi tuolloin kasvuun ja jatkaa positiivisella käyrällä edelleen.

Väestönkehitys on ollut Covid-19 -pandemian vuoksi taitekohdassa ja sen suunta on muuttunut eri alueilla. Monipaikkaisuus, paikkariippumattomuus, etätyömahdollisuudet ja asumismuotojen muutokset ovat nousseet esiin pandemian aikana. Meillä Hämeessä tämä näyttäytyy esimerkiksi kiinnostuksen kasvulla suurempiin mökikuntiin.

Väestömme ikääntyy ja työikäisten määrä vähenee. Meillä on yhä vähemmän lapsia ja nuoria. Vaikka muihin maakuntiin verrattuna menestymme hyvin muuttoliikkeessä ja kohtuullisesti maahanmuutossa, on kuntiemme sisällä suuria eroja väestönkehityksessä. Erityisesti Forssan seudulla on haasteita väkiluvun kasvattamisessa verrattuna Hämeenlinnan ja Riihimäen seutuihin.

1.1.2. Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen

Hämeessä kasvihuonekaasupäästöt ovat maan alhaisimpia, vaikka liikennesuoritteet ovatkin keskimääräistä korkeammat johtuen maakunnan läpi tapahtuvasta runsaasta kauttakulkuliikenteestä. Digitalisaation tarjoamilla mahdollisuuksilla ja kestäväällä energijärjestelmän muutoksella on ratkaiseva merkitys päästöjen vähentämiseksi.

[Maakunnallinen ilmastotoimikunta](#) tukee, ohjaa ja koordinoi kuntien ja maakunnan toimijoiden ilmastonmuutoksen hillitsemistyötä ja muutokseen sopeutumista. Kaupungeista [Forssa](#) ja [Riihimäki](#) ovat laatineet ilmastotyöhön resurssiviisaustiekartat ja Hämeenlinna käynnisti vuoden 2019 alussa [Hiilineutraali Hämeenlinna](#) -ohjelman.

Viljelykäytössä olevaa peltoalaa maakuntamme pinta-alasta on tällä hetkellä 18 prosenttia. Maatalouden kannalta hyviä ja yhtenäisiä peltoalueita sijaitsee jokaisen hämäläisen taajaman ympärillä.

Metsätalousmaata meillä on noin 70 prosenttia pinta-alasta. Puuston keskitilavuus ja keskipikasvu ovat muihin maakuntiin verrattuna korkein. Tällä hetkellä puustomme on hiilinieluna niukka ja kääntyy pieneksi päästökseksi 30 vuoden kuluessa, mikäli asiaan ei kiinnitetä huomiota.

Maakuntakaavan 2040 aluevarauksista suojelualueiden ja niitä tukevien monimuotoisuutta edistävien alueiden osuus maapinta-alasta on 6 prosenttia.

1.1.3. Sijainti kasvukäytävällä vaatii toimivia kulkuyhteyksiä ja kestävästä yhdyskuntarakennetta

Sijaintimme Suomen kasvukäytävän ytimessä on mitä loistavin ja kytkeydymme sen ansiosta laajaan metropolialueeseen. Olemme Helsinki-Hämeenlinna-Tampere-Seinäjoki -kasvukäytävän ja Helsinki-Forssa-Pori -liikenneväylän risteyskohdassa.

Liikenneväylistä päärata, valtatiet 2 ja 3 sekä valtatie 10 Forssan ja Hämeenlinnan kautta Lahteen valtatielle 12 ja kantatie 54 Forssasta Riihimäen kautta Lahteen muodostavat maakuntamme liikenneinfran ja ovat runkona alueen saavutettavuudelle.

Riihimäki-Lahti ja Hanko-Hyvinkää -rataosuudet ovat meille tärkeitä, liikenteelliseltä merkitykseltään erilaisia poikittaisyhteyksiä. Turku-Toijala-ratayhteys ja välille sijoittuvat Humppilan ja Loimaan asemat puolestaan ovat Forssan seudun kannalta tärkeitä solmupisteitä.

Maakuntamme työpaikkaomavaraisuus on Suomen pienin. Meiltä pendelöidään sisään ja ulos eniten koko maassa. Työmatkaliikkuminen on erityisen merkityksellistä Riihimäen ja Hämeenlinnan seuduilla.

Kehitämme osaltamme Suomen kasvukäytävää yhä vahvemmaksi yhtenäiseksi työmarkkina-, liiketoiminta- ja yhteistoiminta-alueeksi, joka houkuttelee käytävän varren seuduille yrityksiä, osaajia ja kansainvälisiä sijoituksia.

Nopeiden tietoliikenneyhteyksien merkitys Covid-19-pandemian vauhdittamassa etätöiden yleistymisessä ja monipaikkaisen asumisen mahdollistamisessa on Hämeen tyyppiselle maakunnalle entistäkin tärkeämpää.

1.1.4. Osaava työvoima toimii aluekehityksen voimavarana

Olemme menestyneet työllisyys- ja työttömyysvertailussa kohtuullisen hyvin myös pandemian aikana. Työllisyysaste on ollut korkeampi ja työttömyysaste matalampi kuin koko maassa keskimäärin.

Työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta vuonna 2020 oli maakunnassamme 11,8 prosenttia ja työttömiä työnhakijoita oli 9 337 henkilöä. Hämeenlinnan ja Riihimäen seuduilla työttömyysluvut ovat pysytelleet maan keskiarvon alapuolella jo pitkään, mutta myös Forssan seudulla työttömyys kääntyi laskuun vuonna 2016 ja oli alle maan keskiarvon. Osaavan työvoiman saatavuuden turvaaminen on monien alueiden tapaan haasteena myös meillä Hämeessä.

Koulutustasomme on keskimääräistä alhaisempi, mutta oppilaitoksemme ovat vahvoja laaja-alaisia kouluttajia ja maakunnan kehittäjiä. Monipuolinen koulutustarjonta ylläpitää ja vahvistaa laajaa osaamis pohjaa ja oppilaitoksissa pystytään nopeasti reagoimaan alueemme muuttuviin tarpeisiin.

Haasteenamme on saada maakunnassa ja sen ulkopuolella koulutetut osaavat nuoret jäämään ja palaamaan kotiseudulle korkea-asteen tutkinnon suorittuttuaan.

Työvoimapula vaivaa tietyillä toimialoilla ja osaajaryhmissä, vaikka samaan aikaan esiintyy työttömyyttä.

1.1.5. Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy

Maakunnan asukkaiden terveys, varallisuus ja osallisuus ovat maan keskitasoa. Meillä elämänlaatussa kokee hyväksi useampi 20–64 -vuotias kuin Suomessa keskimäärin. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) sairastavuusindeksin mukaan meillä on koko maata keskimääräistä matalampi sairastavuus.

Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot jakautuvat koko maahan nähden tasaisesti. Vuonna 2019 tuloeroja kuvaava Gini-kerroin oli koko maan seitsemänneksi alhaisin. Työllisyys ja työttömyys ovat keskeisimmät tuloeroihin vaikuttavat tekijät. Maakuntamme pienituloisuusaste oli manner-Suomen kolmanneksi matalin vuonna 2019.

Hyvinvoinnin kehityksessä on nähtävissä myös riskitekijöitä. Toimeentulotukea saaneiden osuus väestöstä vuonna 2020 oli maakunnista kuudenneksi korkein. Koulutuksen ulkopuolella ja ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevien 17–24-vuotiaiden kantahämäläisten osuus vastaavan ikäisestä väestöstä on laskussa, mutta silti maakuntien neljänneksi korkein.

Väestörakenteemme vanhenee. Maakuntamme julkisen sektorin eläköitymisennuste on yli 35 prosenttia vuoteen 2030 mennessä. Kolmasosa kunta-alan ja valtion työntekijöistä jää seuraavien kymmenen vuoden aikana eläkkeelle.

1.2. Monipuolinen elinkeinorakenne vahvuutena

Maakuntamme resilienssi eli muutosjoustavuus on hyvä. Vahvuutemme on monipuolinen elinkeinorakenne. Talouskriisien ja pandemian vaikutukset näyttäytyvät muuta maata lievempinä ja viiveellä. Kriisien vaikutukset kestävät kauemmin ja niistä palautuminen on hitaampaa ja loivempaa.

Hämeessä julkisten työpaikkojen osuus on suuri, eivätkä ne ole laskusuhdanteessa vaarassa yhtä nopeasti, mutta ne eivät myöskään takaa toipumista tai pidemmän aikavälin uudistumista.

1.2.1. Toimialatarkastelu

Teollisuuden sekä tukku- ja vähittäiskaupan osuus maakuntamme toimialarakenteessa on selvästi maan keskiarvoa korkeampi. Hämeessä on erikoistuttu elintarvikkei-

den ja metallituotteiden valmistukseen sekä metallien jalostukseen. Myös julkinen hallinto ja maanpuolustus, jätteen keruu, käsittely ja loppusijoitus sekä tukku- ja vähittäiskaupan toimialat korostuvat.

Vahvoja vientialoja ovat kone- ja metalliteollisuus, valmistava teollisuus, maatalous sekä elintarvike- ja ruokateollisuus. Hämeessä on vahva bio- ja kiertotalouden toimialakokonaisuus, johon mukaan luetaan teolliset symbioosit. Jätehuollon ja kierrätyksen työpaikkaosuus on maakunnassa yli kolme kertaa suurempi kuin koko maassa keskimäärin. Ympäristö- ja luonnonvara-alat sekä niihin perustuva teollisuus ja TKI-toiminta ovat maakunnallemme selkeitä kilpailuetuja.

Hämeenlinnan seudulla korostuu teollisuus ja palvelut, Riihimäen seudulla tukku- ja vähittäiskauppa ja Forssan seudulla alkutuotanto, jalostus ja rakentaminen.

1.2.2. Suurimmat yrityksemme ja muut toimijamme

Maakuntamme suurin yksityinen yritys on SSAB Europe Oy. Liikevaihdoltaan muita suuria yrityksiä ovat

- Kamux Suomi Oy
- Würth Oy
- Fortum Waste Solutions Oy
- RTV-Yhtymä Oy
- Tervakoski Oy

Suurimpia työllistäjiämme ovat

- Osuuskauppa Hämeenmaa
- SSAB Europe Oy
- Würth Oy
- Valio Oy
- HKScan Finland Oy

Julkisen sektorin organisaatioiden mukaan ottaminen vertailuun tuo listalle Hämeenlinnan kaupungin, Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirin, Riihimäen kaupungin ja Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän.

Näiden lisäksi Janakkalan kunta, puolustusvoimat, Hämeen ammattikorkeakoulu ja Forssan kaupunki ovat merkittäviä työllistäjiä.

Kilpailukykyprofiilimme

Hämeen asema maakuntien kilpailukykyvertailussa vaihtelee kilpailutekijöittäin.

Työn tuottavuudessa olemme yksi vähiten tuottavia maakuntia. Tämä johtuu toimiala- ja elinkeinorakenteestamme. Vahvasti automatisoitua tehokkaasti tuottavaa teollisuutta meillä on vain vähän.

Yritysdynamiikan osalta Häme on maakuntien keskiarvoa, sillä yrityksiä aloittaa ja lopettaa tiheästi. Uudet ja toimivat yritykset ovat keskeisiä aluetalouden jatkuvan uusiutumiskyvyn kannalta.

Koulutustasomme on Suomen keskitasoa. Meillä ei ole omaa yliopistoa, mutta korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuudella mitattuna heti yliopistokaupunkien jälkeen meiltä löytyy korkein koulutustaso.

Tutkimus- ja kehittämisrahoituksen (T&K) taso asukasta kohden on maakunnista viidenneksi matalin. T&K-menojen osuus on viime vuosina kääntynyt kasvuun ja erityisesti korkeakoulusektorin osuus on kasvanut.

Maakunnan työllisyysaste on manner-Suomen kolmanneksi korkein. Samaan aikaan korkean työllisyyden kanssa aluetta vaivaa työvoimapula tietyillä aloilla.

1.2.3. Häme kasvaa ja kansainvälistyy

Myönteisestä kehityksestä huolimatta maakuntamme yleinen kansainvälistymisen aste on vielä matala. Kansainvälistyminen on meille merkittävä kilpailutekijä, sillä se vaikuttaa myönteisesti yritystemme viennin määrään ja lisää ulkomaalaisten yritysten sijoittumista maakuntaan.

Hämeen viennin arvo koko maan viennistä on vain parin prosentin luokkaa. Viennin osuus on kuitenkin kasvanut. Viennistä valtaosa koostuu teollisuustuotteista, joista suuri osa tuotetaan ulkomaalaisomisteisissa yrityksissä. Ulkomaankauppaa Euroopan unionin ulkopuolella käyvien yritysten lukumäärä on pysynyt viimeiset kolme vuotta kutakuinkin ennallaan ollen kansallista keskitasoa.

Kotiutimme EU:n tutkimus- ja innovaatio-ohjelma Horizon 2020-rahoituksesta vuosina 2014–2020 maakunnista kolmanneksi vähiten. Vain -0,1 prosenttia Suomeen saadusta EU:n suorasta TKI-rahoituksesta on kohdistunut kantahämäläisille hankkeille.

Kansainvälistymisen vahvistaminen lisää myös maakunnan tunnettavuutta ja houkuttelevuutta, tukee työperäistä maahanmuuttoa, matkailua sekä kansainvälisen kehittämis- ja investointirahoituksen nykyistä suurempaa kohdentumista Hämeeseen.

1.3. Nykyiset strategiat ja suunnitelmat työn taustalla

Kestävän kasvun Häme -maakuntaohjelmassa huomioidaan Hämeen kehittämisen kannalta tärkeimmät ja osuimmat kansainväliset, eurooppalaiset ja kansalliset sekä maakunnan omat strategiat ja ohjelmat. Vankka strateginen tausta vahvistaa maakuntaohjelman toteutusvoimaa ja rahoituspohjaa.

1.3.1. Pariisin ilmastopöytäkirja

[Pariisin ilmastopöytäkirjan](#) tavoitteena on pitää maapallon keskilämpötilan nousu alle kahdessa asteessa verrattuna esiteolliseen aikaan. Samalla pyritään toimiin, joilla lämpötilan nousu saataisiin rajattua 1,5 asteeseen.

Tavoitteena on, että maailmanlaajuisten kasvihuonekaasupäästöjen huippu saavutettaisiin mahdollisimman pian, jonka jälkeen päästöt kääntyisivät laskuun. Sopimuksessa on asetettu pitkän aikavälin tavoite myös ilmastomuutokseen sopeutumiselle ja ilmastokestävyydelle. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa toimia, joilla saadaan rahoitusvirrat suunnattua kohti vähähiilistä kehitystä.

1.3.2. YK:n kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030

Yhdistyneiden kansakuntien [Agenda 2030](#) sisältää 17 tavoitetta, jotka on tarkoitus saavuttaa vuoteen 2030 mennessä. Yhteisellä kansainvälisellä sitoutumisella ja toiminnalla on tavoitteena löytää ratkaisuja globaaleihin ongelmiin, kuten ilmastomuutos, epätasa-arvoistuminen ja köyhyys. Tavoitteiden saavuttamiseen tarvitaan laajaa osallistumista.

Suomi on sitoutunut tavoitteiden saavuttamiseen sekä kotimaassa että kansainvälisessä yhteistyössä. YK:n jäsenmaat ovat sitoutuneet kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttamiseen rahoituksen ja muiden keinojen avulla. Kestävän kehityksen tavoitteet sisällytetään läpileikkaavasti Hämeen Kestävän kasvun ohjelmaan.

1.3.3. EU:n vihreän kehityksen ohjelma Green Deal

Euroopan komission käynnistämä [vihreän kehityksen ohjelma eli Green Deal](#) on laaja ja kunnianhimoinen toimenpidepaketti, jolla tähdätään ilmastoneutraaliin Eurooppaan vuoteen 2050 mennessä. Tavoitteena on vähentää huomattavasti päästöjä, investoida huippututkimukseen ja innovaatioihin sekä säilyttää Euroopan luonnonympäristö.

Vihreän kehityksen ohjelman tarkoituksena on koko EU:n talouden muuttaminen kestäväksi siten, että siirtymä hyödyttää sekä kansalaisia että yrityksiä. Ohjelma painottaa digitalisaation tärkeää merkitystä [vihreässä siirtymässä](#)

- Energia-alasta tehdään hiilivapaa
- Teollisuutta tuetaan, jotta se voi innovoida ja saavuttaa kansainvälisen johtoaseman vihreässä taloudessa
- Rakennuksia kunnostetaan energiankulutuksen pienentämiseksi
- Yksityisessä ja julkisessa liikenteessä otetaan käyttöön puhtaampia liikkumisen muotoja.

Vihreän kehityksen ohjelma vaikuttaa suoraan EU:n rahoitusohjelmien ja muun investointirahoituksen 2021–2027 painopisteisiin ja sitä kautta myös meillä Hämeessä EU-rahoituksella toteutettaviin kehittämishankkeisiin.

Vihreän kehityksen ohjelmaan sisältyy lisäksi alakohtaisia strategioita, kuten [EU:n biodiversiteettistrategia](#) ja [Kestävän ja älykkään liikkumisen strategia](#).

1.3.4. Euroopan digitalisaatiostrategia ja EU:n digitaalinen vuosikymmen 2030

Euroopan unioni edistää digitaalipolitiikkaa, jossa ihmiset ovat etusijalla ja joka antaa ihmisille ja yrityksille mahdollisuudet kestäväan ja vauraaseen digitaaliseen tulevaisuuteen. Tämä on tärkeää myös ilmastoneutraaliin ja häiriönsietokykyiseen kiertotalouteen tähtäävän siirtymän kannalta. EU:ssa kehitetään myös digitaalista kompassia, jolla vuoteen 2030 ulottuvat digitaalitytöt konkretisoidaan ja kirjataan lainsäädäntötavoitteisiin.

Tavoitteena on, että vuoteen 2030 mennessä kaikki keskeiset julkiset palvelut ovat saatavilla verkossa, kaikilla on pääsy sähköisiin potilastietoihinsa ja kansalaisista 80 prosenttia käyttää sähköistä tunnistautumista.

Euroopan komissio on julkaissut kaksi valmisteluasiakirjaa, [EU:n digitalisaatiostrategia](#) ja [Euroopan digitaalinen](#)

[vuosikymmen 2030](#). Tavoitteena on, että EU:n instituutioiden yhteinen digitalisaatiojulistus hyväksytään vuoden 2021 loppuun mennessä tai viimeistään 2022 alussa.

1.3.5. EU:n Itämeren alueen strategia

[Itämeren alueen strategia](#) on EU:n ensimmäinen niin sanottu makroaluestrategia. Se hyväksyttiin vuonna 2009.

Tavoitteena on lisäksi alueen yhteisten haasteiden ratkaiseminen ja mahdollisuuksien parempi hyödyntäminen. Strategiassa on kolme yleistavoitetta:

- Meren pelastaminen
- Alueen yhdistäminen
- Vaurauden ja hyvinvoinnin lisääminen

Strategiaa toteutetaan Hämeessä esimerkiksi EU-rahoitteisten kansainvälisten kehittämishankkeiden kautta. Tavoitteet on otettu huomioon myös maakunnallisessa ohjelmatyössä.

1.3.6. Aluekehittämisspätös

[Aluekehittämisspätös 2020-2023](#) sisältää valtioneuvoston toimivallassa olevat painopisteet ja keskushallintotason tavoitteet, joihin ministeriöt ovat sitoutuneet. Aluekehittämisspätös ohjaa eri hallinnonalojen ja maakuntien kehittämistä ja niiden toimenpiteiden yhteensovittamista.

Aluekehittämisen painopisteitä kaudelle 2020–2023 ovat:

1. Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen
2. Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet
3. Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vauhdittaminen
4. Osaaminen ja sivistys aluekehityksen voimavarana
5. Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy
6. Aluekehittämisen toimintamalli
7. Kestävä kehitys ja digitalisaatio ovat kaikkia painopisteitä poikkileikkaavia teemoja

1.3.7. Kansalliset strategiat ja strategiset ohjelmat

Hämeen maakunnan kehittämistyössä on tärkeää huomioida keskeisiin teemoihin liittyvät kansalliset strategiset

kehitysohjelmat, kuten työ- ja elinkeinoministeriö TEMin kasvuportfoliotyö, jossa on identifioitu Suomen eri toimialojen kasvupotentiaalia ja menestymistä kansainvälisillä markkinoilla, kehittämisen tiekartat sekä tulevaisuuden teknologioiden mahdollisuudet ja haasteet.

Maakuntamme kehittämisen kannalta merkittäviä ovat muun muassa seuraavat strategiset tulevaisuuden kehitystä suuntaavat ohjelmat:

- [Hiilineutraali Suomi 2035](#)
- [Strateginen Kiertotalousohjelma](#)
- [Suomen kasvuportfolio](#)
- [Suomen TKI-tiekartta](#)
- [Suomen matkailustrategia 2019–2028](#)
- [Suomen sata uutta mahdollisuutta 2018–2038](#)

1.3.8. Kuntiemme strategiat

Maakuntamme kuntien strategiat linjaavat niiden tulevaa kehitystä. Osa strategioista linjaa pitkän tähtäimen tavoitteita yli valtuustokausien ja ne ulottuvat vuoteen 2030 saakka. Osa puolestaan suuntaa strategista kehitystä valtuustokauden ajan ja ne hyväksytään keväällä 2022.

Esille nousevia yhteisiä kehittämisen teemoja ovat yrittäjyys ja yhteisöllisyys, kuntatalouden vahvistaminen, kulttuuri, hyvinvointi ja matkailu, kestävä kehitys ja asuminen.

1.3.9. Muiden sidosryhmiemme strategiat

Maakunnan muiden keskeisten sidosryhmien strategiat suuntaavat kestävämpään tulevaisuuteen digitaalisuutta hyödyntäen ja osaamista vahvistaen. Yhteistyötä ja vaikuttavuutta halutaan lisätä ja myös kansainvälinen yhteistyö on monen sidosryhmän tavoitteena.

Sidosryhmät painottavat yhteistyötä ja osallistumista, kestävää luonnon varojen käyttöä, vastuullisuutta ja

edelläkävijyyttä. Kehittämisen teemoina nousevat esille bio- ja kiertotalous, energiatehokkuus, ihmisläheisyys, ICT ja digitaalisuus, luonnon monimuotoisuus, terveys ja hyvinvointi sekä osaaminen ja yhteisöllisyys.

1.4. Edellisen kauden edistysaskeleita - kehittämisen ja yhteistyön alustat vahvistuivat

Edellisen maakuntaohjelmakauden 2018–2021 Häme-ohjelma 2018+ arvioitiin vertaisarviointina Kymenlaakson, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen liittojen kesken. Arviointiprosessin aikana huomattiin Hämeessä edetyn monissa kehittämisen ja yhteistyön asioissa.

Hämeen ammattikorkeakoulu HAMKin tutkimus- ja kehitystoiminta vahvistui uusien [Bio](#), [Edu](#), [Smart](#) ja [Tech](#) -tutkimusyksiköiden myötä. HAMKin kansainvälinen yhteistyö eteni [RUN EU -verkoston](#) käynnistymisellä. [HAMK Design Factory](#) toiminta alkoi Hämeenlinnassa, Riihimäellä ja Forssassa.

Yliopistojen ja tutkimuslaitosten yhteistyötä on koottu Kanta-Hämeen tiedeverkoston. [Luonnonvarakeskus Luke](#) on vahvistanut maakunnallisen kehittämisen otetta. Luke on ollut mukana lukuisissa Horisontti-hankkeissa.

[FRUSH](#)-startup-tapahtumat edistivät kiertotalouden yrittäjyyttä ja yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. [Riihimäen robotiikkaopetus](#) on saanut kansainvälistä huomiota.

[Häme-portfolio](#) kokoaa maakunnan kehittämishankkeet yhteen työkaluun. [Maakunnan tieto- ja tilastopalvelu](#) on entistä ajantasaisempaa.

Hämeen liitto käynnisti Häme Goes Global ja Häme Goes for Growth -hankkeet, joilla vahvistetaan maakunnan kansainvälistymistä ja innovaatioekosysteemyötä. [Häme EU Office](#) avattiin Brysselissä.

Nämä vain muutamina esimerkkeinä.

2. Minne haluamme mennä?

Kestävän kasvun Häme -tulevaisuustyössä olemme luodanneet maakunnan pitkän tähtäyksen näkymää jopa vuoteen 2050 saakka. Maakuntamme asiantuntijat ovat tulevaisuudentutkija Ilkka Halavan johdolla hahmotelleet vaihtoehtoisten skenaarioiden kautta Hämeen toivottuja tulevaisuuksia

Skenaariotyön muuttujiksi valittiin datatalouden vahvuus ja toimeliaisuuden taso. Niiden perusteella syntyi neljä erilaista vaihtoehtoista skenaariota:

- Digitaalinen järjestelmämaakunta
- Data-ohjattu Nordics-maakunta
- Seesteisen elämän Nature-maakunta
- Analoginen koheesiomaakunta

[Skenaariovaihtoehdot ovat luettavissa tästä linkistä.](#)

Vaihtoehtoisten skenaarioiden pohjalta muotoilimme maakunnan tavoitteleman tulevaisuuden, jota kohti yhdessä valituilla askeleilla edetään.

2.1. Häme 2050

Kun vuonna 2050 katsomme historiaa, tunnistamme koronapandemian määrittäneen kehityksen vauhdin pysyvästi aiempaa nopeammaksi.

Häme ei seurannut eurooppalaisten suurkaupunkien valtavirtaa vaan pyrki ymmärtämään digitaalisten teknologioiden massiivisen muutosvoiman, ja kysymään miltä elämä voisi parhaimmillaan näyttää ja tuntua.

Kiinan digitotalitarismi, valvontakamerayhteiskunta ja yksityisyyden suojan murenemiseen johtanut kehitys koettiin uhkaavaksi. Niinpä Häme päätyi irrottautumaan teknologian dominanssista ja etsimään verkottuneelle elämäntavalle vaihtoehtoa. Analogisuus tuotti toivottua turvallisuutta ja fyysisten kohtaamispaikkojen rakentaminen johti kylä- ja kaupunginosatalojen renessanssiin.

Riittävän toimeentulon ideaali, analogisuus ja hitaampi elämän tempo kiinnostivat kansainvälistä mediaa. Oma-varaisuutta synnyttiin ensin energiassa, sitten tuotannossa. Ihmisten identiteetti ei enää rakentunut työn kautta eikä palkkataso tai työssä menestyminen tehnyt kenestäkään parempaa ihmistä.

Kulttuuriväki ja -tuottajat siirtyivät kohti Hämeen keskuksia ja Hämeenlinnasta alkoi rakentua Suomen Berliini. Ravintolat ja kahvilat alkoivat kukoistaa. Häme alkoi vetää puoleensa monikulttuurisuutta, joka näkyi tapahtumien, viihteen, ravintoloiden, retkeilyn ja speaktaakkelivapaan elämänlaadun kasvuna.

Kohtuullisen kasvun agenda johti myös käyttötavara-kaupan rakenteelliseen muutokseen ja nimenomaan tavarakaupan sekä kohtaamisten rakenteelliseen erottamiseen toisistaan. Vaihdatatalous ja käytetyn tavar-

myymälät ammattimaistuivat ja ensimmäinen käytettyjä tavaroita myyvä kauppakeskus avattiin alueelle. Planeetaarinen vaatekaappi yleistyi ja viiden asukokonaisuuden tilaaminen 40 vuoden käyttöä varten yleistyi nopeasti.

Puuraaka-aineen käyttö lisääntyi massiivisesti sekä asuin- että julkirakennuksissa, mutta myös lisäävän valmistuksen materiaalina, yhdistettynä muihin raaka-aineisiin. Matkailun osalta Häme kokosi alueen kaikki liikuntapalvelut hallinnollisesti yhteen ja loi Häme Outdoors -konseptin. Kansainvälisten matkailijoiden määrä loi matkailusta uuden kivijalan.

Digitalisointia toteutettiin erityisesti julkisissa palveluissa ja tuloksena syntyi täysin digitalisoituja kuntia, joiden palvelu todettiin nopeaksi ja syrjimättömäksi. Kuntien henkilöstö sai kehittäjä- sekä edistäjäroolin ja suuntasi työpanoksensa kokonaan kuntalaisvuorovaikutukseen.

Valmistavaa teollisuutta tuettiin julkisilla tilaratkaisuilla ja se sai aikaan suurikokoisen monialakonepajan, jossa lentokonetta pienemmät esineet skannattiin, piirrettiin automatisoidusti ja tulostettiin. Energian tarvetta tyydyttämään rakennettiin mustakeneräimien puistoja ja kotien energiaomavaraisuusaste saatiin nousemaan 90 prosenttiin.

Liikunnallinen elämäntyyli sai tuekseen sovelluksia ja alustoja, joiden puitteissa jokainen alueen asukas löysi lajinsa sekä mieleisensä seuran.

Solupohjainen ruokatuotanto ja sisäviljely kasvattivat ensin alueen ja myöhemmin koko maan huoltovarmuutta tuottamalla sisätiloissa puolet alueen tarvitsemasta ruoasta. Julkisesti tuotettu joustava palkanmaksu -palvelu kuihdutti pikavippiyritykset ja oman talouden kantokyvyn seuranta poisti ylikuluttamisen haittoja tehokkaasti.

3. Mitkä askeleet otamme 2022–2025?

Maakuntamme kehittäminen perustuu yhdessä tehtyihin fiksuihin ja harkittuihin valintoihin, älykkäästi erikoistumalla. Kestävän kasvun Häme -maakuntaohjelma toimii samalla Hämeen älykkään erikoistumisen strategiana (ÄES).

Yhdessä tehdyt valinnat perustuvat maakuntamme vahvuuksiin. Niiden avulla kohdennamme voimavaramme, suuntaamme toimintaamme oikein ja saamme aikaan enemmän vaikuttavuutta aluetaloudessa.

Älykäs erikoistuminen tarkoittaa siis keskittymistä ja valintoja. Kohdennamme panokset TKI-toimintaan ja osaamiseen sekä niitä tukevaan infrastruktuuriin.

Kaiken tämän perustana on elinkeinolähtöisyys. Myös ilmastotavoitteet ja vähähiilisyys nousevat keskiöön. Vihreä siirtymä tukee talouden rakennemuutosta ja hiilineutraalin hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista. Samanaikaisesti digitalisaatio etenee kaikilla valituilla vahvuusalueillamme.

Yhteistyötä tehdään yli maakuntarajojen sekä Suomessa Euroopassa että globaaleilla markkinoilla.

3.1. Kestävän kasvun TKI – Häme kytkeytyy kansainvälisiin verkostoihin ja arvoketjuihin

Kestävä kasvu merkitsee meille TKI-toiminnan kytkemistä ylimaakunnalliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön ja arvoverkostoihin. Hankimme ja parannamme kansainvälisen yhteistyön edellyttämää osaamista, rajat ylittäviä kumppanuuksia ja osallistumme keskeisiin kansainvälisiin verkostoihin ja ekosysteemeihin.

Vahvistamme suunnitelmallisesti tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa (TKI) ja kehitämme sitä tukevaa infrastruktuuria tiiviissä yhteistyössä maakuntamme vahvojen veturirytysten kanssa. TKI-toiminta on kiinteä osa pienten ja suurten yritysten klusteria.

Nopeutamme ja vauhditamme hämäläisen tutkimuksen ja yritysyhteistyön tulosten kansainvälistä pilotointia ja kaupallistamista. Kannustamme toimijoitamme olemaan aktiivisia ja hakeutumaan TKI-yhteistyöhön Euroopan parhaiden ja lisäarvoa tuottavien kumppaneiden kanssa.

Luomme kumppanuuksia sellaisten yhteistyötahojen kanssa, joilla on kokemusta ja jotka ovat aktiivisia ylimaakunnallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Esimerkkinä tällaisesta strategisesta kumppanuudesta on Kanta-Hämeen tiedeverkosto.

Euroopan alueiden tutkimus- ja innovaatioverkosto ER-RIN, Häme Goes Global-hanke, Häme EU Office Brysselissä, RUN-EU-verkosto ja muut kansainväliset yhteistyöalustat, verkostot ja kontaktit vahvistavat TKI-toimijoidemme kiinnostumista kansainvälisiin yhteistyöverkostoihin.

3.1.1. Luonnonvarat, kulutus ja materiaalikierrat kiertotalouden keskiössä

Meillä on vahvaa osaamista ja menestyvää liiketoimintaa luonnonvarojen kestävässä käytössä sekä bio- ja kiertotaloudessa. Tämä on tunnistettu keskeisenä aluekehittämisen osana aiemmissakin maakuntaohjelmissa.

Merkittävimmät kiertotalouden toimialat ovat biotalous, valmistava teollisuus, elintarviketeollisuus, rakentaminen ja jätteenkäsittely. Vahvuuksiamme ovat ekoteollisuuspuistot [Envitech](#) Forssassa, [Riicylce -klusteri](#) Riihimäellä ja [Karanoja-More](#) Hämeenlinnassa. Hämeessä on vahva kiertotalouden yrityskanta ja Suomen korkein toimijakentän työllistymisaste.

Saadaksemme aikaan myönteisen vaikutuksen energia- tehokkuuteen ja voidaksemme edistää tavoitteitamme kohti hiilineutraalisuutta, tehostamme resurssien ja materiaalien käyttöä siten, että niiden arvo ja raaka-aineet säilyvät kierrossa paremmin.

Kun tuote käytetään tai valmistetaan uudelleen, säästetään merkittävä osa alkuperäiseen tuotantoon meneestä energiasta. Toisaalta tulee huomioida, että jokainen kierrätyskertta ja kierrätysraaka-aineiden kuljetus vaativat energiaa ja tuottavat päästöjä.

Korkean jalostusasteen biotalous voi myös olla kiertotaloutta. Biologisia ja uusiutuvia resursseja ei kuitenkaan pidä käyttää niiden uusiutumista nopeammin, jotta luontopääomamme ehtii vahvistua, mikä onkin yksi kiertotalouden keskeisiä tavoitteitamme.

Avaamme kiertotalouden ja resurssien käytön tehostamisella mahdollisuuden uusille liiketoimintamalleille, joista yhtenä esimerkkinä on jakamistalous. Siinä kulutuksen luonne muuttuu omistuksesta käyttöön. Palveluilla ja digitalisaatiolla on tärkeä rooli tuotannon, kulutuksen, tuotteiden ja palvelujen elinkaarihallinnassa.

Teollisissa symbiooseissa yrityksemme tuottavat lisäarvoa toisilleen kierrättämällä tehokkaasti raaka-aineita, teknologiaa, osaamista, palveluja ja energiaa. Näin parannetaan eri toimijoiden materiaali- ja energiavirtojen tehokkaampaa keskinäistä hyödyntämistä, pyritään säilyttämään materiaalit ja niiden arvo kierrossa. Samalla luodaan kierrätysmateriaaleista uusia kilpailukyisiä tuotteita ja palveluita.

Kiertotalouden onnistumisen edellytyksenä on perinteiset rajat ylittävä yhteistyö eri toimijoiden, sektoreiden ja yritysten välillä laajassa innovaatioekosysteemissä.

Maakuntamme kunnat ja alueet toimivat innovatiivisten hiilineutraalien elinkeinon ja kiertotalouden kasvualustoina luoden ekosysteemejä, joissa kehitetyillä ilmasto- ratkaisuilla pienennetään tuotannon ja kulutuksen hiilijalanjälkeä ja optimoidaan materiaalien käyttöä.

Osana kiertotaloutta ja luonnonvarojen kestävästä käytöstä on myös jätteen synnyn ehkäisy. Tuotteidemme valmistusprosessit kuluttavat energiaa ja luonnonvaroja, jolloin jätettä syntyy tuotannon eri vaiheissa ja tuotteiden elinkaaren lopussa.

Kulutuksen vähentäminen on yksi ratkaisu luonnonvarojen kestäväan käyttöön, joten kannustamme toimijotamme ja asukkaitamme pitkäikäisten, korjattavien ja uudelleenkäytettävien tuotteiden käyttöön sekä jakamistalouden toimintamalleihin.

Tulevaisuudessa voimme kiertotalouden periaatteita mukaillen siirtyä raaka-aineiden käyttöön pohjautuvasta liiketoiminnasta kohti palveluliiketoimintaa.

3.1.2. Kestävän ruokajärjestelmän edelläkävijämaakunta

Maakuntamme on edelläkävijä teollisuuden ja tuotannon siirtymisessä vihreään talouteen. Rakentamalla kestävä ruokajärjestelmän luomme uusia liiketoimintamahdollisuuksia kaikille toimijoille ruoan tuotannon ja kulutuksen arvoketjussa. Lisäarvoa toimijoille syntyy erityisesti uusista tutkimusinnovaatioista ja teknologioista, mutta myös yleisen tietoisuuden lisääntymisestä.

Ruokajärjestelmä tuottaa noin neljänneksen Suomen kaikista kasvihuonekaasupäästöistä. Maataloudessa ja muilla ruokasektorin toimijoilla on käynnissä useita ilmastomuutoksen sopeutumiseen ja valmistautumiseen tähtääviä toimia.

Otamme ilmastokysymyksiin kokonaisvaltaisen lähestymistavan. Eri toimijoidemme ilmastotavoitteet saavutetaan parhaiten, kun lisäämme vuoropuhelua ruokajärjestelmän sisällä. Tuotannon muutoksilla on aina vaikutusta myös kulutukseen ja päinvastoin.

Jo käynnissä oleva ruokajärjestelmän uudistaminen osana maakunnallista kiertotalouden tiekarttaa on yksi keino leikata päästöjä. Ravinnekierroon tulee olla suuremmassa roolissa kiertotalouden toteutumisessa. Maa- ja biotaloudella on tässä suuri potentiaali. Lisäksi maatalousmaa voi toimia myös hiilinieluna.

3.1.3. Älykkäät palvelut ja tuotantoprosessit uudistuvassa liiketoiminnassa

Digitalisaatiolla tarkoitetaan digitaalisen teknologian yleistymistä arkipäiväisessä elämässämme. Uudenlaiset teknologiset ratkaisut, automaatiot ja robotiikka tarjoavat mahdollisuuksia kehittää yritystemme tuotantoprosesseja ja palveluja, avaten samalla uusia liiketoimintamahdollisuuksia.

Digitaalisilla innovaatiokeskittymillä tuetaan yrityksiä ja julkisia organisaatioita uusien teknologioiden käyttöön-otossa ja älykkäiden prosessien kehittämisessä.

Vahvistamme maakuntamme yritysten uudistumiskykyä digitalisaation ja robotisaation mahdollistamien tehokkuus- ja palvelu- etujen avulla. Tässä hyödynnämme virtuaalimaailmaa, digitaalisia kaksosia, tekoälyä, avointa dataa, data-analytiikkaa, big dataa ja integraatiota eri laitteiden välillä.

Edistämme uusia ratkaisuja hyödyntävien yritysten perustamista ja kehittämistä osana digitalisaation synnyttämää liiketoiminnan murrosta ja tuemme niiden kasvu- ja kansainvälistymismahdollisuuksia.

Kehitämme älykkäitä ratkaisuja ja datan hyödyntämistä liikenteen ja liikkumisen, kuljetus- ja matkaketjujen sekä palvelujen saavutettavuuden tarpeisiin. Edistämme jo rakennettujen, tehokkaiden ja toimintavarmojen valokuituverkkojen ja niihin varattujen käyttöliittymien käyttöön-ottoa. Tämä tehdään muun muassa tukemalla julkisen ja yksityisen sektorin toimijoiden alueellisen ja kansallisen tason yhteistoimintaa.

Tuemme digitaalisilla ratkaisuilla myös monipaikkaista asumista sekä monipaikkaista ja paikkariippumatonta työntekoa ja opiskelua.

Estämme digitaalisen kuilun syntyminen yhteiskunnan eri ryhmien ja toimijoiden välille ja vahvistamme siihen liittyvää osaamista. Varmistamme, että pk- ja mikroyritykset pysyvät mukana kehityksessä.

3.1.4. Älykästä, vastuullista ja kestävää muotoilua

Vastuullisen kuluttamisen ja kestävien elämäntapojen yleistyessä on vihreä siirtymä tullut näkyväksi myös tuote- ja palvelumuotoilussa ja niiden kysynnässä.

Muotoilun ja digitaalisuuden yhdistäminen kestäväan kehitykseen, uusiin biopohjaisiin tai kierrätettyihin materiaaleihin synnyttää uusia, ekologisia tuotteita ja palve-

luita. Kierrätettyjen materiaalien uudelleen suunnittelu ja käyttö sekä älykkäät puettavat teknologiat luovat uusia mahdollisuuksia liiketoiminnalle.

Kannustamme yrityksiämme olemaan entistä rohkeampia ja luottamaan suomalaiseen menestysreseptiin, jossa luovuus ja innovatiivisuus on yhdistetty ihmiskeskiseen kehittämiseen ja maailmanluokan muotoiluun. Vastuullisen kuluttamisen trendit, ekologisuus ja digitaaliset alustat tarjoavat menestymisen mahdollisuuksia paikalliselle hämäläiselle tuotannolle ja myös pienemmillä yrityksillämme.

Kuluttajat vaativat palveluilta yhä enemmän kokemuksia ja elämyksellisyyttä. Myös tarinat, kulttuurit ja aitous ja yksilöllisyys kiinnostavat yhä enemmän. Tämä korostuu meillä esimerkiksi matkailutoimialalla, joka on maakuntallemme keskeinen vetovoimatekijä. Sijainti, saavutettavuus ja erityisesti luonto- ja kulttuurikohteet tarjoavat hyvät edellytykset yritystoiminnalle ja kansainväliselle matkailulle.

Matkailulla on alueemme yrityksille myös merkittävä työllisyys- ja talousvaikutus. Rohkaisemme yrityksiä seuraamaan muun muassa lifestyle-trendejä ja tarvittaessa muotoilemaan palvelutarjontansa muuttuviin kysynnän tarpeisiin. Kysyntään tulee kuitenkin vastata vastuullisella ja luontoarvoja säilyttävällä tavalla.

3.2. Kestävän kasvun osaaminen, työllisyys ja osallisuus – Näytön paikka nopeasti uudistuvassa työelämässä ja koulutuksessa

Suomalaista työelämää ravistelee neljä suurta muutosvoimaa. Edessämme on haastava tehtävä: miten menestymme yhdessä, kun ilmasto, väestörakenne, teknologia sekä ajattelu- ja toimintatavat muuttuvat?

Miten luomme Hämeeseen menestymisen edellytyksiä osaamista kehittäen, työllisyysastetta parantaen ja osallisuutta edistäen?

3.2.1. Tulevaisuuden työelämä ja työllistyminen on monimuotoista ja mahdollistavaa

Covid-19-pandemia nopeutti koulutuksen ja työskentelyn digiloikkaa useilla toimialoilla ja työelämän sektoreilla tuoden tekemiseen uusia käytäntöjä.

Työn tekeminen on monimuotoista, monipaikkaista, mahdollistavaa, verkottunutta ja kokeilevaa. Monimuotoisessa organisaatiossa voidaan joustavasti muokata työtehtäviä ja rakentaa yksilöllisiä tehtävänkuvia. Tällaisella räätälöinnillä voidaan varmistaa, että erilaisille töille löytyy tekijöitä ja erilaisille tekijöille löytyy työtä.

Monipaikkaisuuden edellytyksiin kuuluvat toimivien liikenneyhteyksien ja tietoliikenneinfran lisäksi myös etätöihin sopivien tilojen tarjoaminen keskitetysti niille, joille työskentely kotoa käsin ei ole mahdollista. Liikkuminen on joustavaa, perinteiset rajat ylittävää. Vaihdanta- ja jakamistalous tulevat osaltaan vielä uudistamaan työskentelyä, työllistymistä ja työelämää.

Työteon tapa ei tulevaisuudessa siis enää ole lineaarista tai tiettyyn vuosikelloon sidottua. Yhdistämme vuosikymmenten kokemuksen viimeisimpään tietämykseen työn kehittämisestä ja luomme tulevaisuuden työllistymisen edellytyksiä ja uudistamme työkulttuuria yhdessä kouluttajien ja yritysten kanssa.

Tuemme yrityksiä ja organisaatiota matalan kynnyksen työmahdollisuuksien synnyttämisessä. Kannustamme toimijoitamme yrittämään, kokeilemaan uutta ja hyväksymään myös epäonnistumiset. Rohkaisemme työelämän osaajia yrittäjämäisen ja yhteisöllisen asenteen omaksumiseen.

Suurimpana haasteena Suomessa ovat jäykät hallinnolliset rakenteet ja teollisen ajan linjatuotantoon perustuva työkulttuuri niilläkin aloilla, joissa työ on jo monimuotoista ja hajautettua.

Huomioimme vaikeasti työllistyvien ryhmien erityistarpeet, rakennetyöttömyyden ja työvoimapulan haasteet. Vaikeasti työllistyvien ryhmien työllistymisen uudenlaisia polkuja on syytä pohtia yhdessä oppilaitosten, työnantajien ja kolmannen sektorin kanssa, jotta ihmisten mahdollisuudet ja käyttämätön potentiaali saadaan tehokkaasti hyödynnettyä.

Työkulttuurimme tukee, sallii ja hyödyntää monimuotoisuutta. Mahdollistamme joustavaa tekemistä ja liikkumista ja poistamme siloja.

3.2.2. Tulevaisuuden osaaminen ja osaamisen jatkuva kehittäminen

Työvoiman osaamistarpeet ovat monipuolistuneet. Osaamistarpeiden muutokset ja syklit ovat nopeutuneet. Työnteon kuva ja ammatit ovat laaja-alaistuneet. Työn murros edellyttää panostuksia ja valmiutta jatkuvaan oppimiseen. Tarve osaamisen jatkuvalle kehittämiselle luo erilaisten osaamisen kehittämisen palveluiden tarpeen lisäksi tarpeen myös riittävälle henkilökohtaiselle ohjauk-

selle.

Kun tulevaisuudessa entistä pienemmät ikäluokat korvaavat nykyistä työvoimaa, kasvaa ikääntyvien rooli työmarkkinoilla ja sitä kautta myös heidän osaamisensa ylläpito tulee entistä tärkeämmäksi. Rakennamme sujuvat polut eri koulutusasteiden välille, koulutuksesta työelämään ja työelämästä koulutukseen. Suuntana on tulevaisuudessa koulutuksen ja työelämän jatkuva yhteistyön syventäminen, osittain jopa keskinäinen integroituminen.

Digitalisoituminen on Hämeelle keskeinen mahdollisuus tuottavuuden lisäämiseen. Siihen liittyvä teollinen murros edellyttää tietoliikenneinfrastruktuurin ja tulevaisuuden digitaalisiin palveluihin liittyvän osaamisen sekä tutkimuksen ja innovaatiotoiminnan vahvistamista.

Oppilaitosten yhteistyötä elinkeinoelämän kanssa on Hämeessä vahvistettu ja tätä työtä jatkamme edelleen. Kohtaanto-ongelman ratkaisussa haemme ennakkolullottomia yhteistyömalleja ja rakennamme sekä oppilaitosten, kolmannen sektorin ja yritysten kesken vaikuttavia työllistämisen pilotteja.

Osaamis- ja työvoimatarpeidemme ennakointi on vaikeutunut osaamistarpeiden monipuolistumisen ja tehtäväprofiilien laajentumisen vuoksi. Hämeessä useat eri toimijat tuottavat työmarkkinoiden osaamistarpeisiin liittyvää tietoa sekä myös ennakoititietoa. Kokoamme maakunnan ennakoitvoimavarat ja -toiminnan yhden-suuntaisemmaksi kokonaisuudeksi. Saatamme osaamistiedon vahvemmin ja koordinoitummin eri tahojen hyödynnettäväksi.

3.2.3. Tarvitsemme kansainvälisiä osaajia pärjätäksemme globaalissa kilpailussa

Olemme eurooppalaisessa ja globaalissa kilpailutilanteessa kansainvälisten osaajien houkuttelussa Hämeeseen. Kansainvälisiä osaajia löytyy sekä Suomesta että ulkomailta. Tarvitsemme heitä turvataksemme ja vahvistataksemme kilpailukykyämme.

Panostamme maakunnassamme vetovoimatekijöihin, jotka tekevät meistä kansainvälisesti kiinnostavan paikan työskennellä ja asua. Luotamme vahvuksiimme ja luomme maakunnastamme myönteistä mielikuvaa, joka erottaa meidät kilpailijoistamme.

Panostamme työperäiseen maahanmuuttoon toteuttamalla kattavan palvelutarjottimen tänne muuttoa harkitsevalle ulkomaiselle osajalle. Palvelut kattavat myös maahanmuuttajan perheen tuen, kuten puolison työllistymisen ja lasten kansainvälisen koulutusmahdollisuuden. Suomen Talent Boost -ohjelmaan linkittyen ra-

kennamme palvelutarjonnan yhteistyössä maakunnan asiantuntijoiden kanssa ja tuemme siten yrityksiä palvelujen muotoilussa siten, että jokainen Hämeeseen muuttava osaa kokee olevansa aidosti tervetullut.

Hyödynnämme digitalisaatiota, etätyö- ja monipaikkaisen työnteon tarjoamia mahdollisuuksia työvoiman rekrytoinnissa. Digitaaliset ratkaisut mahdollistavat työskentelyn myös ulkomailta käsin.

Rohkaisemme yrityksiämme tarjoamaan harjoittelupaikkoja ulkomaalaisille opiskelijoille, jotta niillä on valmiudet rekrytoida ulkomaalaista työvoimaa myös tulevaisuudessa. Tavoitteenamme on saada Hämeessä opiskelevat ulkomaalaiset opiskelijat jäämään meille töihin opintojensa jälkeen.

Parannamme kotoutumis- ja työllistymismahdollisuuksia nopealla kieli- ja kotoutumiskoulutukseen pääsillä ja yhdistämällä näitä ammatillisiin opintoihin. Luomme nopeat ja helposti saavutettavissa olevat palvelumallit ulkomaisen tutkintojen tunnistamis- ja tunnustamisenettelyyn sekä laajennamme yritysten mahdollisuuksia tarjota työkokeilupajakoja myös ulkomaalaisille osaajille.

Tuemme ja vahvistamme työnantajien valmiuksia rekrytoinnissa sekä koulutamme ja tarjoamme palveluja työyhteisöille, jotta niillä on kykyä ja valmiutta ottaa kansainvälisiä osaajia vastaan.

Hyödynnämme myös jo maakunnassa olevaa kansainvälistä osaamista ja työvoimaa elinvoiman ja tulevaisuuden rakentamisessa.

Luomme kansainvälisyyteen ja monikulttuurisuuteen myönteisesti suhtautuvaa ilmapiiriä, sillä se on meille keskeinen kilpailuvaltti.

3.3. Kestävän kasvun infra

Ihmisten, tavaroiden, palvelujen, tiedon ja vaikkapa uusiutuvan lähienergian saavutettavuus on Hämeen kilpailutekijä ja yhdessä uuden osaamisen hyödyntämisen kanssa kasvun lähde. Kasvukäytävääjattelu on kansallisen aluekehityksen painopisteenä ja kasvupolitiikan keskiössä.

Tavoittelemme hyvää ja sujuvaa hämäläistä arkea sekä uusien mahdollisuuksien ja toimintatapojen täysimääräistä hyödyntämistä.

3.3.1. Tavoitteena kaikille sujuva arki ja helpot liikkumisen mahdollisuudet

Alustatalouden menestyjien joukkoon Suomi voi yltää

vain, jos onnistumme riittävän digitaalisen kyvykkyyden rakentamisessa. Suurimpien kaupunkien keskustoihin sijoittuvien pistemäisten kokeilujen varaan globaali menestys ei vielä rakennu. Hämeellä on vahva rooli sen varmistamisessa, että eteläiseen Suomeen toteutetaan alueet ylittäviä kokeilualustoja, jotka laajuudessaan mahdollistavat myös vientikelpoisten palveluiden skaalautumisen ja testaamisen kotimarkkinassa. Julkista sektoria tarvitaan digikyvykkyyden rakentamisen tueksi keskustojen väleillä, alueilla joilla se ei synny markkinaehtoisesti.

Turvaamme myönteisen ja tasapainoisen työpaikka- ja väestökehityksen. Kehitämme elinkeinoalueita liikenteellisen sijainnin kannalta keskeisillä ja hyvin saavutettavilla alueilla. Maakunnassamme ja erityisesti Suomen kasvukäytävällä pendelöinnin määrät ja matkojen pituudet ovat koko maan vertailussa aivan omaa luokkaansa. Tämän vuoksi kiinnitämme erityistä huomiota työssäkäyntiliikenteen kestäviin ratkaisuihin ja hyvään palveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen perheiden liikkuvassa, usein vaativassa arjessa.

Matkaketjut ja liikenteen solmupisteet ovat kaltaisellemme pendelöintimaakunnalle keskeinen kehittämisen painopiste. Matkaketjut hiotaan loppuun saakka, jotta osaamisen liikkuvuutta voidaan edelleen kehittää työssäkäyntialueilla. Usealla kulkumuodolla tehtävien matkojen kokonaismatka-aika, matkanteon miellyttävyys ja vaihtojen sujuvuus vaikuttavat arjen valintoihin. Lippu- ja maksujärjestelmiä kehitetään ja yhteensovitetään, sillä se on keskeistä niin kaupunkiseuduilla kuin haja-asutusalueillakin. Myös Suomen kasvukäytävälle tulee rakentaa yhtenäinen lippu- ja maksujärjestelmä.

Eryteisesti henkilöliikenteessä tavoitteen saavuttaminen vaatii liikkumistottumusten muutoksia, jota järjestelmien ohella myös liityntäpysäköinnin kaltaisen infran tulee optimaalisesti tukea.

Osana matkaketjua tehdyt jalankulun ja pyöräilyn matkat tuovat kansanterveydellisiä hyötyjä ja voivat korvata henkilöautolla tehtyjä liityntämatkoja vähentäen päästöjä. Parannamme pyöräilyn ja jalankulun infraa ja palveluja ja luomme näin edellytykset osana matkaketjua tehtävien jalankulku- ja pyöräilymatkojen kasvulle.

Olemme jo tunnustaneet tieto- ja mobiiliverkkojen edelleen kasvavan roolin osana matkustamista ja monipaikkaista työskentelyä. Näiden rooli tulee näkymään myös työn tuottavuuden lisääntymisessä. Nopeiden ja toimintavarmojen sekä kapasiteetiltaan riittävien tietoliikenneverkkojen kattavuus onkin tulevaisuuden kannalta keskeistä. Verkkojen kehittämisessä painotamme liikennekäytäviä, kuten päärataa, jonka alueella on nykyisin katvealueita. Ruuhka-aikoina verkkojen kapasiteetti on riittämätön.

Tarvitsemme jo lyhyellä aikavälillä pääradalle ja tärkeimpien pääväylien varteen 5G-kyvykkyyden palvelemaan

matkustamista ja tavaralogistiikan uusia avauksia. Pääradan varren varustaminen 5G-infralla mahdollistaa drone-kokeilukäytävän toteuttamisen esimerkiksi drone-operoinnin ja lennonjohdon toimintojen testaamiseen.

Joukkoliikenteen kehittäminen on keskeisessä asemassa ilmastonmuutoksen hillitsemisessä. Meille erityisesti pääradan kapasiteetin parantaminen ja radan kehittäminen nykyisessä ratakäytävässä on kiireellinen tavoite.

Raideliikenne ei kata koko maakuntaa ja sopii vain tietyille yhteysväleille. Bussiliikenne on luonteeltaan joustavampi kattavan tieverkon vuoksi, mutta Covid-19-pandemia on kohdellut joukkoliikenteen toimialaa erityisen raskaasti. Kumipyöräjoukkoliikenteen suunnittelussa hyödynnämme pandemian aiheuttaman murrosvaiheen ja siirrymme suoraan uudenlaiseen, älykkääseen ja yhä vahvemmin kutsuohjattuun järjestelmään.

Fossiilisia polttoaineita voidaan liikenteessä korvata esimerkiksi sähköllä, vedyllä tai erilaisilla uusiutuvilla polttoaineilla kuten nestemäisillä biopolttoaineilla, biokaasulla tai sähköpolttoaineilla. Liikenteen vuosittain kuluttama energiamäärä on niin suuri, että koko energiankulutusta ei ole mahdollista korvata pelkästään yhdellä yksittäisellä käyttövoimavaihtoehdolla tai polttoaineella. Tarvitsemme sekä liikenteen kokonaisenergiankulutuksen vähentämistä, että useita eri käyttövoimavaihtoehtoja fossiilisten polttoaineiden korvaamiseksi. Siksi liikenteessä vastakkain eivät ole vaihtoehtoiset käyttövoimat, vaan vaihtoehtoiset käyttövoimat ja fossiiliset polttoaineet. Fossiilista polttoainesta tulee pidemmällä aikavälillä päästä kokonaan eroon. (Fossiilittoman liikenteen tiekartta)

Uudet käyttövoimat vaativat infraan investointeja laajasti niin yrityksiltä, julkiselta sektorilta, kuin kotitalouksiltakin. Esimerkiksi sähköautojen pikalatauksen mahdollistavaa infraa tarvitaan maantieverkon palvelualueiden- ja asemien lisäksi myös taloyhtiöihin, kotitalouksiin, työpaikoille sekä liityntä- ja asiointipysäköintiin. Valtatie 3:sta ja valtatie 2:sta muodostetaan vaihtoehtoisten käyttövoimien kokeilukäytäviä, jotka varustetaan tarvittavalla lataus- ja tankkausinfraalla.

[Kanta-Hämeen maakuntakaavassa 2040](#) on varauduttu sähkökäyttöisten autojen käyttöönoton ja automatiikan lisääntymiseen myös maankäytöllisesti. Maakuntakaavassa valtatielle 3 on osoitettu lisäkaistat eli moottoritien kolmannet kaistat. Tällä varaudumme muun muassa sähköautojen ajonaikaiseen lataukseen, jolloin vaadittava latausinfra voidaan toteuttaa lisäkaistoille. Kaistoilla mahdollistetaan ja helpotetaan myös esimerkiksi automaattiajoon liittyviä tarpeita. Lisäkaistat voivat mahdollistaa esimerkiksi rekkojen automaattisen saattueajon (platooning) muuta liikennettä häiritsemättä. Näitä automaattiajamisen ja ajonaikaisen latauksen mahdollisuuksia selvitetään.

3.3.2. Asumisen, elämisen ja työskentelyn uudet tavat

Hyödynnämme maakuntamme sijaintia, saavutettavuutta, kulttuuriympäristöjä ja luontoalueita monipuolisen asumisen vetovoimatekijöinä. Asumisen sijoittumisessa tuetaan yhdyskuntataloudellisesti, ympäristönsuojellisesti ja kulttuurisesti kestäviä ratkaisuja.

Asumisen mahdollisuuksia kehittäessä huomioimme innovatiivisella tavalla asukkaidemme muuttuvat tarpeet. Asumisen monimuotoisuus lisääntyy, kun syntyy erilaisia perhemuotoja ja asumisyhteisöjä, monikulttuurisuus vahvistuu ja väestö ikääntyy. Näihin ilmiöihin varaudumme muutosjoustavalla suunnittelulla ja korkeatasoisella, oivaltavalla asuntoarkkitehtuurilla olemassa olevaa rakennuskantaa mahdollisuuksien mukaan hyödyntäen.

Yksilölliset tarpeet, erilaistuvat elämäntavat sekä kasvava kauneuden ja yhteisöllisyyden kaipuu synnyttävät tavanomaisten asumisen ratkaisujen rinnalle kysyntää elämyksellisyydelle ja kokemuksellisuudelle. Tarjoamme monipuolisia mahdollisuuksia korkeatasoisen, ekologisesti laadukkaan, energiaratkaisuiltaan innovatiivisen ja yhä useammin monipaikkaisen asumisen kehittämiseksi.

Covid-19-pandemian myötä asumisen tarpeet ja työnteon tavat ovat pysyvästi muuttuneet. Monipaikkaisen asumisen ja etätöiden mahdollisuudet hyödynnetään aiempaa tehokkaammin alueen kilpailukyvyyn turvaamistyössä. Osallisuuden kokemus, vaivaton arki ja toisaalta arjen ylittävät elämykset, kuten kulttuuri- ja matkailupalvelut, saavat pendelöiviä perheitä liittymään osaksi Hämeen paikallisyhteisöjä.

Pendelöinnistä on vain askel monipaikkaiseen asumiseen. Maakunnassa on paljon osa-aikaisia hämäläisiä, jotka tukeutuvat alueen erinomaiseen digitaaliseen ja fyysiseen saavutettavuuteen. Kuntamme sisäistävät tämän strategiseksi vahvuudekseen ja toimivat määrätietoisesti myös osa-aika-asukkaidensa hyväksi.

Keskustojen idea on määriteltävä uudelleen

Palvelujen sijoittumisessa korostetaan kaupunki- ja kuntakeskusten ja maaseudun kyläkeskusten kehittämistä sekä vetovoimaisten kävelykeskustojen toteutusta. Inspiroivina verrokkeina toimivat Hämeen mittakaavaan rinnastuvat keskieuropallaiset kaupungit erityisesti Tanskassa ja Hollannissa.

Keskustojen idea on määriteltävä uudelleen ajassa, jossa kaupalliset palvelut ovat osittain karanneet ilman realistista näkymää niiden paluusta. Keskustojen elinvoimaisuutta tuetaan kehittämällä kaupunkiyhteisöllisyyden ja

viihtymisen olosuhteita, tarjoamalla monipuolista keskusta-asumista, edistämällä myös muiden kuin kaupallisten palveluiden sijoittumista keskustoihin ja helpottamalla kevyttä liikennettä keskustoissa ja niiden välillä.

Maaseutu kytkeytyy tiiviisti kaupunkeihin ja kuntiin. Kylillä on tärkeä rooli maakunnan asumisen vetovoimatekijöinä. Kylät tarjoavat yksilöllisiä kylämäisen asumisen vaihtoehtoja suhteellisen hyvien kulkuyhteyksien varrella. Lisäksi ne voivat tarjota uudenlaisia asumisratkaisuja.

Vahvuksiamme ovat maaseudun asumisväljyys, kyläyhteisöjen turvallisuus, pikkukaupunkien vetovoima ja ydin-keskustojen sujuvat palvelut.

Asumisen kehittämisellä vastataan tarpeisiin ja unelmiin

Kaikissa kunnissamme tunnustetaan asumisen laadun tärkeimmät tekijät ja osataan suunnittelulla vastata nuorten sisäänmuuttajien asumisen tarpeisiin ja unelmiin. Kunnissa huolehditaan määrällisesti riittävästä, monipuolisesta ja perheiden toiveisiin vastaavasta asuntotuotannosta. Lisäksi huolehditaan laadukkaista viher- ja virkistyspalveluista ja yhteyksistä seudullisille virkistysalueille. Asuntotuotantoon tarvitaan määrän lisäksi suunnittelullista laatua ja omistumuotojen variaatiota.

Kestävän väestönkehityksen kivijalka on kuntien pitkäjänteinen maapolitiikka, ja siihen perustuva laadukas, mahdollistava ja joustava maankäytön suunnittelu. Maankäytön suunnittelussa, luvituksessa ja kaavoituksessa mahdollistetaan kestävä kasvu.

Yhteistyötä yritysmaailman kanssa vahvistetaan, ja samalla luodaan mahdollisuuksia monipuoliselle hanke-suunnittelulle. Arkkitehtuurikilpailuja järjestetään lisäämään alueen tunnettuutta, kilpailukykyä ja vetovoimaa. Maakunnan asema osana eteläistä kasvu-Suomea on murroksessa pandemian jälkeen. Tilanne sisältää suuria mahdollisuuksia ja haastaa asunto-ohjelmoinnin kehittämiseen.

Uusiutuvan ja hiilivapaan energian saatavuus

Pyrimme maakunnassa siihen, että asukkailla ja yrityksillä on infran puolesta mahdollisuuksia käyttää uusiutuvaa tai päästötöntä energiaa.

Hiilineutraalisuustavoitteiden saavuttamiseksi yhteiskunnan sähköistyminen on keskeinen asia myös liikenteen ulkopuolella. Tämä tarkoittaa sitä, että sähkön kulutus lisääntyy ja maakunnan sähköverkon on kyettävä vastaamaan näihin tarpeisiin. Turvaamme maakunnassa tarvittavan energian jakeluinfran rakentamisen ja pyrimme edistämään erilaisten kulutusjoustojen käyttöönottoa. Maankäyttö- ja yhdyskuntasuunnittelussa tunnistamme energian jakeluinfran kehittämisen tärkeyden ja pyrimme tukemaan hankkeita.

Sähköistyminen näkyy erityisesti lämmön tuotannossa. Yksityistalouksissa lämpöpumppuihin tai ympäristöstävällisesti tuotettuun kaukolämpöön perustuvat energiamuodot korvaavat perinteisiä öljykattiloita ja teollisuudessa suuren mittakaavan lämpöpumput, vetytalous ja muu sähköistyminen tulee vaatimaan sähkön siirtokapasiteetilta ennennäkemätöntä joustavuutta.

4. Miten toteutamme valintamme?

Kestävän kasvun Häme -maakuntaohjelman sanat ovat tekoja. Ohjelma on tehty toteutettavaksi.

Aluekehittämisen uusi toimintamalli avaa mahdollisuuksia maakuntien ja valtion väliselle sopimukselliselle yhteistyölle.

Merkittävä osa maakunnan kehittämistä toteutetaan hankkeilla. Hyödynnämme kansallisia ja kansainvälisiä rahoitusvälineitä

parhaalla mahdollisella tavalla. Maakunnan yhteistyöryhmällä on edelleen kokoava rooli Euroopan unionin alue- ja rakennepoliitikan varojen kohdentamisessa.

Vahvistamme jatkuvasti hämäläisten toimijoiden yhteistä voimaa yhteistyöllä maakunnan sisällä ja rajat ylittävästi. Vaikutamme määrätietoisesti tehdyllä edunvalvonnalla valtion budjettiin, lainsäädäntöön ja toimenpiteisiin.

4.1. Aluekehittämisen toimintamalli

Hämeen tavoitteena on aluekehittämistä koskeva sopimus valtio-osapuolen kanssa.

Valtion ja maakuntien välisten tulevien aluekehittämiskeskustelujen osana kokeillaan uudenlaista sopimuksellista yhteistyötä. Sopimuksilla tähdätään pitkäjänteiseen ja jatkuvaan aluekehittämisen toimintamalliin.

Kyseessä on vuorovaikutus- ja kumppanuusprosessi, jossa muodostetaan toimijoiden välinen yhteinen näkemys aluekehittämisen tavoitteista, toimeenpanosta ja toimintaedellytyksistä.

Keskustelujen tuloksena osoitetaan sovittujen toimenpidekokonaisuuksien toteutukseen alueiden kestävän kasvun ja elinvoiman tukemisen (AKKE) rahoitusta.

4.2. Rahoitusvälineet

Toteutamme entistä enemmän suuria, vaikuttavia, yritysälähtöisiä ja kansainvälisiä kehittämishankkeita, joissa tässä kappaleessa kuvattuja rahoitusvälineitä hyödynnetään rohkeasti ja ennakkoluulottomasti.

4.2.1. Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027

Alue- ja rakennepoliitikan ohjelma (ARP) ”Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027” on meille tärkein yksittäinen rahoitusväline. Käytössämme on Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) ja Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoitusta.

ARP-ohjelman toimeenpanoa ohjataan kansallisten strategisten tavoitteiden ja omien älykkään erikoistumisen valintojemme avulla.

Tavoitteenamme on lisätä elinkeinoelämän, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten, koulutuksen järjestäjien, muiden kehittämistoimijoiden sekä loppukäyttäjien yhteistyötä. Kestävä kehitys, sukupuolten tasa-arvo, yhdenvertaisuus, digitaalisuus, kansainvälistyminen, ilmastonmuutos ja innovatiivisuus sisältyvät ohjelman kaikkeen toimintaan.

Ohjelmaa toteutetaan joustavasti ohjelmakauden muuttuvissa tilanteissa. Kauden aloitukseen osuu Covid-19-pandemian seuraukset ja vaikutukset erityisesti yritystoiminnan ja työllisyyden osalta. Elvytystoimissa korostuvat läpileikkaavasti digitaalisuus, kestävä kasvu ja ilmastoasiat.

Rahoitusta maakunnassa myöntävät Hämeen liitto ja Hämeen ELY-keskus. Yhteistyö näiden tahojen välillä toimii hyvin. Hankkeita ja rahoitusta kohdennetaan joustavasti. Ensimmäiset rahoitushaut avataan vuoden 2022 alussa.

4.2.2. Maaseudun kehittäminen

Pelkkä otsikko, linkki tekstiin

Hyvää elämää Hämeen maaseudulla -maaseudun kehittämissuunnitelma on alueen yhteinen näkemys siitä, mihin suuntaan ja miten hämäläistä maaseutua tulee kehittää tulevilla EU-ohjelmakaudella, jolloin on tarjolla uutta rahoitusta erilaisiin toimenpiteisiin.

Suunnitelmassa määritellyn vision mukaan maaseudun tulee uudistua vetovoimaiseksi kestävä kasvun suunnannäyttäjäksi. Suunnitelman päätavoitteena on luoda monipuolisesti eri keinoin edellytyksiä maaseudun elinkeinotoiminnan kehittymiselle ottaen huomioon toimintaympäristön muutokset. Lisäksi kärkiä ovat asumisen edellytysten ja hyvinvoinnin lisääminen.

Maaseudun kehittämisen rahoituksen merkitys on Hämeen kaltaiselle maakunnalle suuri.

4.2.3. Elpymisrahoitus – Suomen kestävä kasvun ohjelma

Euroopan unionin Next Generation EU -elpymisrahoitus on rakennettu vauhdittamaan ihmisten, talouden ja yhteiskunnan toipumista Covid-19-pandemian aiheuttamasta kriisistä. Tämä rahoitusväline tarjoaa yhteensä 750 miljardin euron tuen jäsenmaille.

Elpymisrahoitus jakaantuu seitsemään ohjelmaan, joista elpymis- ja palautumistuki (RRF) on kooltaan suurin. Suomessa RRF-rahoitus jaetaan Suomen kestävä kasvun ohjelman kautta.

Suomen osuus rahoituksesta on noin 2,1 miljardia euroa, josta muun muassa Business Finland ja Suomen Akatemia tekevät hakuihin perustuvia rahoituspäätöksiä vuosien 2021–2023 aikana. Hankkeita voi toteuttaa vuoteen 2026 saakka.

Ohjelmaan sisältyy neljä pilaria:

- Vihreä siirtymä, joka tukee talouden rakennemuutosta ja hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa.
- Digitalisaation ja datatalouden avulla vahvistetaan tuottavuutta ja tuodaan palvelut kaikkien saataville.

- Työllisyysasteen ja osaamistason nostaminen kestävä kasvun vauhdittamiseksi.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saataavuuden vahvistaminen ja kustannusvaikuttavuuden lisääminen.

4.2.4. Muut kansalliset rahoitukset

Ministeriöt jakavat hankerahoitusta vuosittain valittuihin keskeisiin teemoihin, joita ovat esimerkiksi liikkuminen ja liikenteen kehittäminen, ympäristö, puurakentaminen, uudet energiaratkaisut ja kestävä kehitys. Myös uudet virkistysalueet ja kansallispuistot, matkailun kehittäminen, osaaminen, osallistuminen ja yhteisöllisyyden kehittäminen voivat olla kansallisia rahoituskohteita.

4.2.5. Kansainväliset rahoitusvälineet

Euroopan unionilla on useita rahoitusvälineitä, joista rahoitetaan kansainvälisiä yhteiskehittämishankkeita myös Hämeessä. Kannustamme hämäläisiä kehittäjiä ja toimijoita hakemaan rahoitusta näistä ohjelmista aiempaa enemmän.

Rahoitettavien hankkeiden on noudatettava Euroopan unionin strategisia painopisteitä ja rahoituksen saaminen edellyttää kansainvälisiä hankekumppaneita. Rahoitusta haetaan suoraan Brysselistä tai kansainvälisten sihteeristöjen kautta.

Rahoitus myönnetään kansainvälisen kilpailun perusteella ja vain parhaaksi arvioidut hankeideat saavat rahoituksen. Summat vaihtelevat muutamasta kymmenestä tuhannesta yli kymmeneen miljoonaan euroon. Tämän lisäksi yleensä edellytetään myös omarahoitusosuutta.

Hämäläisten toimijoiden osallistuminen kansainvälisiin hankkeisiin tuo rahoituksen lisäksi myös paljon muita hyötyjä. Yhteistyön kautta luodaan uusia kumppanuuksia ja asiakkuuksia, työskennellään Euroopan parhaiden osaajien kanssa ja vahvistetaan kansainvälistä osaamista.

Kansainvälinen hanke on usein väylä uusille markkinoille ja eurooppalaisiin ja globaaleihin arvoketjuihin. Hankerahoituskilpailussa menestyminen edellyttää toimijoitamme kansainvälisiin verkostoihin kuulumista ja EU-hankeosaamista.

Seuraavat kansainväliset EU-rahoitusohjelmat tarjoavat vuosina 2021–2027 kantahämäläisille kehittäjille mahdollisuuksia kansainvälistymiseen ja hankeyhteistyöhön.

Kansainvälisiä rahoitusohjelmia Kestävän kasvun Häme –maakuntaohjelman toteuttamiseen

- Tutkimus, kehitys ja innovaatiot: [Horisontti Eurooppa](#)
- Liikenne, infrastruktuuri ja digitalisaatio: Verkkoyhden Eurooppa (CEF) ja [Digitaalinen Eurooppa](#)
- Ympäristö ja ilmasto: [LIFE](#) ja [Innovaatorahasto](#)
- Koulutus, nuoriso ja liikunta: [ERASMUS+](#)
- Kulttuuri ja luovat alat: [Luova Eurooppa](#)
- Kansalaistoiminta, perusoikeudet ja arvot: [Kansalaisten, tasa-arvon ja perusoikeuksien ja arvojen ohjelma](#)
- Terveys: [EU4Health](#)
- Yritykset ja kilpailukyky: Sisämarkkinaohjelma
- Euroopan alueellinen yhteistyö: [Interreg Central Baltic](#) ja [Interreg Baltic Sea Region](#) ja [Interreg Europe](#)
- Alueiden väliset innovointi-investoinnit (I3)
- Eurooppalainen kaupunkialoite
- Kansainvälisten rahoitusvälineiden Euroopan unionilla on myös investointi- ja lainarahoitusta, joissa rahoituksen myöntää Euroopan investointipankki yksittäiselle hakijalle. Esimerkkeinä InvestEU ja Euroopan investointipankin rahoitus: [Invest EU](#)
- Verkkoyhden Eurooppa -väline (CEF) rahoittaa liikenteen, digitaalisten verkkojen, 5G-järjestelmien ja energiainfrastruktuurin uudistamista EU:ssa. Tämä ohjelma on Hämeelle erityisen tärkeä ratainvestointien näkökulmasta.
- [Pohjoismaisen ministerineuvoston hankerahoitus](#)

4.3. Kestävää kasvua yhdessä innovaatioekosysteemeillä

Kestävän kasvun Häme kytkee maakunnan elinkeinoelämän ja yrityskentän mukaan aluekehittämiseen aivan uudella tavalla. Samalla rakennamme maakuntaan EU:n edellyttämän älykkään erikoistumisen innovaatioekosysteemin.

Yritysten, tutkimuksen, tieteen sekä julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden välisestä vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä käytetään termiä ekosysteemi. Yhteistyö on

tavoitteellista ja systemaattista. Se mahdollistaa uudistumisen ja innovaatiotoiminnan.

Tavoitteenamme on saada yritysveitoiseen ekosysteemiin koottua ketteriä, monialaisia ja kansainvälisesti nykyistä kyvykkäämpiä osajia ja yhteistyömuotoja.

Globaali markkina vaatii nopeita toimia ja uudenlaista osaamista

Maailmanlaajuinen kilpailu markkinoilla edellyttää yrityksiltämme panostusta aivan uudenlaisten osaamisten kehittämiseen. Ne tarvitsevat digitaalisia valmiuksia ja parempaa markkinoiden ja asiakastarpeiden ymmärrystä.

Kilpailutilanteet muuttuvat nopeasti, eikä niissä enää voi menestyä yksin tai hitaiden verkostojen avulla. Tarvitaan nopeaa reagoitua ja oikeita kumppanuuksia.

Julkinen sektori ei voi johtaa innovaatioekosysteemejä, mutta sillä on merkittävä rooli niiden rakentamisessa ja tunnistamisessa. Hämeen liitto ottaa maakunnassa luontevimmin roolin julkisten elinkeinotoimijoiden kokoon saattamisessa, suurimpien ja kasvupotentiaalisimpien yritysten kontaktoinnissa, kehittämissyhteistyön orkestroinnissa, laajojen kehityshankkeiden käynnistämässä, yhteiskuntavaikutusten huomioimisessa ja myös valtakunnan tason taustavaikuttamisessa.

Keskitymme alueemme vahvuuksiin

Teemme viisaita valintoja ja painotuksia ekosysteemitöinnässä maakunnan vahvuuksiin ja erityisominaisuuksiin keskittyen. Toiminta tukee maakuntaohjelmatyössä valittuja yhteisiä kehittämisen kärkiä. Yhdistämme maakunnan omat kestävän kasvun tavoitteet Euroopan Green Deal -ohjelmaan ja tuotamme siten ehjän perustan yritysten ja alueen kehittämiselle ja kasvulle.

Tuemme toimijoitamme kansallisesti ja kansainvälisesti. Meillä on vielä liian vähän sellaisia toimijoita, jotka helposti voisivat muuttaa EU-rahoituksella alueen kilpailukyvyä kasvuksi. Tätä työtä edistääksemme tarvitaan myös Hämeen liiton koordinoimaa tukea.

Hyödynnämme jo maakunnassa käynnissä olevaa hyvää kehittämistyötä ekosysteemien rakentamisessa.

5. Miten valintamme vaikuttavat?

SOVA-lain mukainen ympäristövaikutusten arviointi on osa maakuntaohjelman valmistelua. Arvioitavaksi tulevat ohjelman toteuttamisen kannalta merkittävät vaikutukset. Keskeistä arvioinnissa on ohjelman linjausten ja esille nostettujen kehittämistoimenpiteiden vaikutukset suhteessa kehittämisen periaatteisiin, määrällisiin tavoitteisiin ja ohjelman ympäristötavoitteisiin. SOVA-lain mukainen kuulemi-

nen tehdään maakuntaohjelman vuorovaikutusprosessin yhteydessä.

Maakuntaohjelman hyväksymispäätöksessä tulee olla SOVA-lain 11§ mukainen perusteltu kannanotto siitä, miten ympäristöselostus ja siitä saadut mielipiteet ja lausunnot on otettu huomioon ohjelmaa viimeisteltäessä.

5.1. Ohjelman vaikutusten arviointimenettely

Vaikutusten arviointi on toteutettu maakuntaohjelman laatimisprosessin yhteydessä asiantuntija-arviona. Kestävän kasvun Häme -maakuntaohjelman vaikutusten arvioinnista järjestettiin laadintavaiheessa Hämeen liiton ja Hämeen ELY-keskuksen välinen työneuvottelu. Luonnosvaiheen lausuntojen palaute on huomioitu vaikutusten arviointia viimeisteltäessä.

Maakuntaohjelmaa valmisteltaessa ja toteutettaessa selvitetään sen vaikutuksia

- työllisyyteen
- yritystoimintaan
- tutkimukseen ja kehittämiseen
- osaamiseen
- ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen
- maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen
- yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön
- luonnonvarojen hyödyntämiseen
- tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen
- edellä mainittujen tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin.

5.2. Hämeen ympäristön nykytila

Hämeen ympäristön nykytilaa on arvioitu seuraavista näkökulmista:

- Luonto ja maaperä
- Vedet
- Maisema ja kulttuuriympäristö
- Ilma ja melu

Hämeen ympäristön nykytilan kuvaus [kokonaisuudessaan](#).

5.3. Maakuntaohjelman ilmasto- ja ympäristötavoitteet

Suomen tavoitteena on olla hiilineutraali vuonna 2035 mennessä. Haasteena on löytää keinot luoda kannustimia sitoutua ja valita vähähiilisiä ratkaisuja sekä tasoittaa siirtymän epävarmuuksia. Ilmastonmuutoksen hillintä edellyttää isoja muutoksia energia- ja päästöintensivisessä teollisuudessa ja yhteiskunnassa luomalla tulevaisuuteen ulottuvan tarpeen vähentää energiankulutusta ja uudistaa tuotantoa vähemmän päästöjä aiheuttavaksi. Hämeen maakuntahallitus on linjannut Hämeen maakunnalliset ilmastotavoitteet seuraavasti:

VÄHENNÄMME PÄÄSTÖJÄ JA ENERGIAN KULUTUSTA JA LISÄÄMME UUSIUTUVAN ENERGIAN OSUUTTA ENERGIAN TUOTANNOSSA.

Häme toteuttaa oman osansa kansallisen hiilineutraaliustavoitteen toteutumisessa, ja **asettaa tavoitteekseen olla hiilineutraali vuonna 2035**. Suurimmat päästölähteet maakunnassamme vuonna 2018 hinku-laskennan mukaan ovat olleet energiankulutus, tieliikenne ja maatalous.

HUOLEHDIMME MAAKUNNAN ILMASTOTURVALLISUUDESTA.

Ilmastonmuutos ei ole vain ympäristöasia, vaan keskeinen osa maakunnan talous- ja turvallisuusjärjestelmää. Ilmastoturvallisuus muodostuu ilmastonmuutoksen hillinnästä ja sopeutumisesta ilmastonmuutokseen.

Sopeutumista tarvitaan kaikkialla yhteiskunnassa pikaisesti, koska sään ääri-ilmiöt kuten kuivuus, kuumuus, tulvat, voimakkaat tuulet ja jatkuva kosteus lisääntyvät nopeutuvassa tahdissa, ja ne vaikuttavat suoraan alueiden kehitykseen ja elinkeinojen tulevaisuuteen.

Sopeutuminen edellyttää laaja-alaisuutensa myötä eri toimijoiden välistä yhteistyötä sekä yksityisen ja julkisen sektorin voimien yhdistämistä kaikilla hallinnon tasoilla. Ilmastonmuutokseen liittyviä mahdollisuuksia tulee hyödyntää.

HUOMIOIMME KAAVOITUKSESSA JA MUUSSA YHDYSKUNTIEN SUUNNITTELUSSA JA RAKENTAMISESSA ILMASTONMUUTOKSEN HILLINNÄN JA SIIHEN SOPEUTUMISEN.

Maankäytön suunnittelulla on ratkaiseva merkitys tavoitteen toteutumisen kannalta. Kaavoituksen ilmastovaikutukset tulee selvittää ja ottaa huomioon läpi kaavoitusprosessin kaikilla kaavatasoilla.

Puurakentamista edistetään sekä julkisessa että yksityisessä rakentamisessa. Puurakentamisen lisäksi rakennuskannan energiatehokkuuden parantaminen ja elinkaaritarkastelu edistävät hiilineutraaliutta.

Hiiliviljelyn periaatteet otetaan käyttöön myös kaupunkivihreän suunnittelussa ja toteutuksessa. Kaupunkivihreän ja kaavoituksen avulla voidaan tukea myös luonnon monimuotoisuutta.

Ekologisten käytävien jatkuminen turvataan suunnittelun kaikilla tasoilla. Maankäytössä löydetään ratkaisuja, joilla riittävän laajojen yhtenäisten viheralueiden säilyminen turvataan.

EDISTÄMME KANTA-HÄMEEN LIIKENNEJÄRJESTELMÄN HIILINEUTRAALIUDEN TOTEUTUMISTA.

Kanta-Hämeen liikennejärjestelmästä tavoitellaan hiilineutraalia vuoteen 2040 mennessä

Kansallisiin tavoitteisiin pääsemiseksi on tehty fossiilittoman liikenteen tiekartta. Tiekartan toimenpiteillä edistetään fossiilisten polttoaineiden korvaamista vaihtoehtoisilla käyttövoimilla, autokannan uudistumista ja muun liikennejärjestelmän kokonaisenergiankulutuksen vähentämistä.

Kanta-Hämeen tulevaisuuden tarpeiden, nykyisten ja tavoiteltavien vahvuuksien sekä alueen erityispiirteiden ohella on liikennejärjestelmäsuunnitteluun vaikuttanut vahvasti ilmastonmuutoksen hillintä, hiilineutraalius ja liikenteen päästöjen vähentäminen.

EDISTÄMME JA PARANNAKEMME BIO- JA KIERTOTALOUDEN EDELLYTYKSIÄ HÄMEESSÄ.

Panostamalla bio- ja kiertotalouteen sekä ilmastovastuullisuuteen yritykset varmistavat omat tulevaisuuden näkymänsä. Kannustamme maakunnan toimijoita toteuttamaan maakunnan elinvoimaa edistäviä kehittämishankkeita.

Kiertotalouden tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan yhteistyötä, vastuunottoa ja yhteisiä suuntaviivoja. Suuntaviivoja ja tavoitteita luodaan mm. Kanta-Hämeen kiertotalouden tiekarttatyön yhteydessä. Kiertotalouden tiekartan tavoitteena on, että vuonna 2040 Häme olisi päästötön ja jätteenoton.

MAATALOUDESSA JA ELINTARVIKETEOLLISUUDESSA PANOSTAMME HIILIVILJELYYN, HIILINEUTRAALIUTEEN JA KIERTOTALOUTEEN. RUOANTUOTANNON JA KULUTUKSEN PÄÄSTÖT OVAT HALLITTAVISSA.

Ruoka on välttämättömyys, jonka tuottaminen ja valmistaminen aiheuttavat päästöjä. Kanta-Hämeessä noin 16 prosenttia kokonaispäästöistä aiheutuu maataloudesta. Maatalouden päästöistä taasen 75 prosenttia on peräisin maaperästä, joten päästövähennystoimenpiteitä kannattaa kohdistaa pellonkäyttöön, viljelymenetelmiin ja maankäytön muutoksiin.

Tavoitteen toteutuminen edellyttää tutkimuksen ja käytännön viljelijöiden tiivistä yhteistyötä, sekä yhä enemmän myös viljelijöiden keskinäistä yhteistyötä. Hiiliviljelyn ja uudistavan maatalouden periaatteita noudattamalla maaperän kunto paranee, hiilensidonta ja eloperäisen aineksen määrä maaperässä lisääntyvät.

Viljelykiertojen monipuolistuminen ja kasvipeitteisyyden lisääntymisen luovat kokonaan uusia markkinoita sekä biokierrotalouden liiketoimintaa.

PARANNAKEMME JA KEHITÄMME MAAKUNNAN HIILINIELUJA SEKÄ MAASEUDULLA ETTÄ KAUPUNKIVIHREÄSSÄ.

Vihreän lisääminen kaupungissa ja niiden ulkopuolella tukee luonnon monimuotoisuutta ja auttaa ilmastonmuutoksen vaikutuksiin sopeutumisessa. Metsät ovat biodiversiteetin kannalta olennaisia.

Terveet, hyvin kasvavat ja monimuotoiset metsät sitovat hiiltä tehokkaasti kasvunsa aikana. Tuottava ja kannattava metsätalous turvaa hiilen kierron ja takaa tulevaisuuden hiilinielut ja niiden kehittymisen.

Kaupunki- ja taajamavihreät lisäävät alueiden viihtyvyyttä, muokkaavat pienilmastoa miellyttävämmäksi ja auttavat tulvariskien hallinnassa.

Edustavat ja hyväkuntoiset viher- ja virkistysalueet ovat sekä asumisen että matkailun vetovoimatekijöitä.

5.4. Maakuntaohjelman toteuttamisen merkittävimmät vaikutukset

Maakuntaohjelma on luonteeltaan yleispiirteinen ja strateginen ohjelma, mikä ohjaa vaikutusten arvioinnin tarkkuutta. Yksityiskohtainen vaikutusten arviointi tehdään hankkeiden ja toimenpiteiden suunnittelun ja toteutuksen yhteydessä.

Keskeistä arvioinnissa on ohjelman linjausten ja esille nostettujen kehittämistoimenpiteiden vaikutukset suhteessa kehittämisen periaatteisiin, määrällisiin tavoitteisiin sekä Suomen ja Hämeen ilmastotavoitteisiin.

Maakuntaohjelmalle ei ole laadittu valmisteluvaiheessa vaihtoehtoja. Tulevaisuuden näkymiä vuoteen 2050 hahmottelevia skenaarioita esitellään tarkemmin maakun-

taohjelman luvussa 2. Maakuntaohjelma sisältää kolme kärkeä:

1. Kestävän kasvun tutkimus, kehitys ja innovaatiot
2. Kestävän kasvun osaaminen, työllisyys ja osallisuus
3. Kestävän kasvun infra.

Koko ohjelman läpi leikkaavana teemana on ilmastonmuutos, sen hillitseminen ja siihen sopeutuminen sekä elinkeinoelämän ja yritysten tarpeet. Häme sitoutuu ohjelmassaan ilmasto- ja vähähiilisyystavoitteiden saavuttamiseen ja kestäväan kasvuun. Maakuntaohjelman kärkien sisällöt kuvaillaan luvussa 3.

Seuraavassa taulukossa esitetään yhteenveto ohjelman toteutumisen kokonaisvaikutuksista. Taulukko on suuntaa antava ja kuvaa ohjelman toteutumisen vaikutusten suuntia. Usein vaikutukset ovat kaksisuuntaisia ja riippuvat myös vaikutusten arvioijan näkökulmasta.

Maakuntaohjelman tavoitekokonaisuudet suhteessa ympäristövaikutusten eri osa-alueisiin

	Ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen	Maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen	Yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön	Luonnonvarojen hyödyntämiseen	Keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin	Ohjelman taloudelliset vaikutukset	Ohjelman yhteiskunnalliset vaikutukset
Ilmastotavoitteet							
Vähennämme päästöjä ja energian kulutusta ja lisäämme uusiutuvan energian osuutta energian tuotannossa.	0	- +	- +	- +	+	+	+ -
Huolehdimme maakunnan ilmastoturvallisuudesta	+	0	+	0	+	++ -	++
Kaavoituksessa ja muussa yhdyskuntien suunnittelussa ja rakentamisessa huomioidaan ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen	++	++	++	+	++	++ -	+
Edistämme Kanta-Hämeen liikennejärjestelmän hiilineutraaliuden toteutumista	+	++	+ -	+ -	+	-- ++	-- ++
Edistämme ja parannamme bio- ja kiertotalouden edellytyksiä Hämeessä	+	++	+	++	+	++	++
Maataloudessa ja elintarviketeollisuudessa panostamme hiiliviljelyyn, hiilineutraaliuteen ja kiertotalouteen. Ruuantuotannon ja kulutuksen päästöt ovat hallittavissa	++	++	+	+	+	- ++	+ -
Parannamme ja kehitämme maakunnan hiilineluja niin maaseudulla kuin kaupunkivihreässä	++	++	++	+ -	+	- ++	- ++

Maakuntaohjelman kärjet/tavoitekokonaisuudet

	Ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen	Maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen	Yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön	Luonnonvarojen hyödyntämiseen	Keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin	Ohjelman taloudelliset vaikutukset	Ohjelman yhteiskunnalliset vaikutukset
1. Kestävän kasvun TKI							
1.1 Luonnonvarat, kulutus ja materiaali-kierrot	++	++-	+0	++	+	+	+
1.2 Kestävä ruokajärjestelmä (ruoan tuotanto ja kulutus)	++	++	+ -	+	+	++-	++-
1.3 Älykkäät palvelut ja tuotantoprosessit (digitalisaatio/robotiikka)	+ -	+ - -	0	+ - -	+	++	+ -
1.4 Älykäs ja vastuullinen design	+ -	0	+	+	+	+	+
2. Kestävän kasvun osaaminen, työllisyys ja osallisuus							
2.1 Tulevaisuuden työelämä ja työllistyminen	++-	0	0	0	+	++	++-
2.2 Tulevaisuuden osaaminen ja osaamisen jatkuva kehittäminen	++-	0	0	0	+	++	++-
2.3 Kansainväliset osaajat	++-	0	0	0	+	+	+ -
3. Kestävän kasvun infra							
3.1 Sujuva arki ja helppo liikkuminen – saavutettavuus (fyysinen ja digitaalinen)	++	+ -	++-	++	+	+ -	+ -
3.2 Uudet tavat toimia – asuminen, liikkuminen, työskentely	++-	+ -	++-	++	+	++-	+ -

Taulukko 1. Maakuntaohjelman tavoitekokonaisuuksien arviointi suhteessa vaikutusten arvioinnin eri osa-alueisiin

++

Voimakas myönteinen vaikutus

+

Myönteinen vaikutus

0

Vaikutus on neutraali/vaikutus on vaikeasti arvioitavissa

-

Kielteinen vaikutus

--

Voimakas kielteinen vaikutus

++--

Vaikutus on kaksisuuntainen

Toteutuessaan maakuntaohjelma on vaikuttava ja luo lisäarvoa alueelle. Maakuntaohjelman tavoitteena on myönteisten vaikutusten saavuttaminen ja toisaalta kielteisten vaikutusten minimointi. Ohjelman toteuttamisessa on pyrittävä tasavertaisesti huomioimaan ympäristön, ihmisen ja yhteiskunnan sekä kestävän talouskasvun kannalta tärkeät näkökulmat.

Vaikutusten arviointiin tuo erityisesti epävarmuutta se, että maakuntaohjelmaa edistetään pääsääntöisesti hankkeiden avulla.

Isojen muutosten prosessit ovat hitaita ja aikaa vieviä. Muutosprosessien tuloksia ei välttämättä nähdä vielä

tällä ohjelmakaudella, mutta muutosprosessien käynnistäminen ja käynnissä olevien jatkuminen ovat tärkeässä roolissa myös tällä ohjelmakaudella. Myös hankkeiden toimijat ovat rajallisia, joten on tärkeää, että hankkeiden ansiosta saavutetut edistysaskeleet ovat pysyviä eivätkä kuihdu kokoon hankkeen päättyessä.

Toimenpiteiden koordinointi ja yhteistyön lisääminen eri toimijoiden välillä on tärkeää, jotta kehittämishankkeet ja muut toimenpiteet ruokkivat toisiaan ja rakentuvat toisten saavuttamien tulosten päälle.

5.4.1. Kestävän kasvun TKI

Pääosin vaikutukset ovat positiivisia tai neutraaleja. Ohjelma edistää kiertotalouden toteutumista ja pyrkii säästämään luontoa ja luonnonvaroja. Yrittäjyyttä kehitetään ympäristötietoiseksi ja se edistää vähähiilisyttä ja luonnon monimuotoisuuden huomioon ottamista. Työllisyyden kasvu ja kestävä ruoantuotanto vaikuttavat myönteisesti maakunnan elinvoimaan ja väestöön. Digitalisaation kehittyminen ja uusien palvelujen ja palvelualustojen käyttöön ottaminen helpottavat ja säästävät resursseja. Laadukas muotoilu ja vastuullinen suunnittelu helpottavat ja sujuvoittavat laitteiden ja palveluiden käyttöä.

Automatiikan ja digitaalisten laitteiden lisääntyminen ja lisääntyvä käyttö vaativat yhä enemmän ja enemmän akkuminaaleja sekä muita harvinaisia metalleja. Tämä taas vaatii merkittävässä määrin kaivannaisteollisuuden lisäämistä, mikä tuhoaa luontoa ja luonnonympäristöjä peruuttamattomalla tavalla. Uudet teknologiat ja uudet tietoliikennettä hyödyntävät palvelut saattavat syrjäyttää ihmisryhmiä palveluiden ulkopuolelle.

5.4.2. Kestävän kasvun osaaminen, työllisyys ja osallisuus

Pääosin vaikutukset ovat positiivisia tai neutraaleja. Toimenpiteet tähtäävät työllisyyden kasvuun ja jatkuvan oppimisen valmiuksien parantamiseen. Parantuva taloudellinen tilanne mahdollistaa myös hyvinvointipalveluiden sekä ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen vaikuttaviin seikkoihin panostamisen. Joustava ja reagointikykyinen sekä työelämän kanssa tiiviissä yhteistyössä toimiva koulutusjärjestelmä edistää eri-ikäisten ja eri-kieli- ja kulttuuritaustoista tulevien ihmisten työllistymismahdollisuuksia ja hyvinvointia.

Työpaikkojen mahdollinen keskittyminen kaupunki- ja kuntakeskuksiin saattaa aiheuttaa mm. palvelutason heikkenemistä maaseudulla. Työelämän muuttuminen, uudet vaatimukset ja tarve jatkuvaan oppimiseen voi aiheuttaa ahdistuneisuutta ja lisätä syrjäytymisen riskiä.

5.4.3. Kestävän kasvun infra

Pääosin vaikutukset ovat positiivisia tai neutraaleja. Kanta-Hämeen keskeinen sijainti ja hyvät yhteydet parantavat asukkaiden mahdollisuuksia hakea palveluita ja ylläpitää sosiaalisia suhteita. Tietoliikenneyhteyksien kehittäminen ja työn monipaikkaisuus vähentävät liikkumisen tarvetta ja kustannuksia. Maankäytön suunnittelun laatu ja lähiluonnon sekä kaupunkivihreän merkitys korostuvat, koska ihmiset viettävät yhä enemmän aikaa omassa lähiympäristössään. Suunnittelun merkitys korostuu myös eri liikkumismuotojen sujuvoittajana.

Liikenneyhteyksien nopeutuminen ja muuttuminen saattavat vähentää turvallisuuden tunnetta ja lisätä kiireen tuntua. Uudet teknologiat ja tietoliikennettä hyödyntävät laitteet ja palvelut saattavat syrjäyttää ihmisryhmiä palvelujen ulkopuolelle. Asuinalueiden laajenemisella ja liikenneverkon kehittämisellä on usein kielteisiä vaikutuksia luonnon- ja kulttuuriympäristöjen säilymiseen.

5.5. Hämeen ympäristön tilan ja toimenpiteiden vaikutusten seuranta

Ympäristön tilan ja toimenpiteiden vaikutuksia koskeva seuranta tehdään yhdessä maakuntaohjelman seurannan kanssa. Ilmaston ja ympäristön tilan seurannassa hyödynnetään laajalti tilasto- ja seurantatietoja sekä seurataan teemaan liittyviä ilmiöitä ja kokonaisuuksia.

Kanta-Hämeen maakunnallinen ilmastovahti valmistuu vuoden 2022 loppuun mennessä. Ilmastovahti kerää ja tekee näkyväksi maakunnan eri tahojen, esim. kuntien, kuntayhtymien, yhteisöjen, tekemän ilmastotyön. Ilmastovahdissa esitellään niitä toimenpiteitä, millä maakunnan toimijat edistävät ilmasto- ja ympäristötavoitteitaan. Ilmastovahti mahdollistaa toimenpiteiden päivittämisen ja seuraamisen ilmasto- ja ympäristötyötä tekeville toimijoille sekä avaa työn näkyväksi maakunnan asukkaille ja muille kiinnostuneille.

Ilmastovahti toimii myös maakunnan ilmastotavoitteiden ja maakunnallisen kiertotalouden tiekartan tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumisen seurantavälineenä. Ilmastovahdin toimenpiteet kerätään yhdessä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa osana Hämeen ammattikorkeakoulun kestävän kehityksen ensimmäisen ja toisen vuosikurssin opiskelijoiden opintoja.

6. Miten seuraamme valintojen toteutumista

Maakuntaohjelman seuranta nivoutuu kiinteästi Hämeen liiton tiedolla johtamisen periaatteisiin ja yhteistyöhön sidosryhmien kanssa. Seurantatyössä hyödynnetään aktiivisesti tilastotietoja. Yksittäisten indikaattorien sijaan seurataan ilmiöitä ja kokonaisuuksia eri aihepiireistä ja teemoista.

Maakunnan olennaisimmat tilastotiedot päivittyvät avoimille verkkosivuille sitä mukaa kuin aineistoja on käytettävissä. Ohjelman seurannassa hyödynnettävät graafiset esitykset ja tilannekatsaukset ovat sidosryhmien ja kansalaisten hyödynnettävissä. Haasteena on tilastotietojen saatavuuden viive. Joillain osa-alueilla muutokset kehityksessä näkyvät vasta monen vuoden viiveellä. Uusia tietolähteitä hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan, jotta kehittämistoiminnan ohjaus on ketterämpää.

Jatkuvan määrällisen tilastotietoseurannan ohella maakuntaa seurataan laadullisella tilanne- ja kehityskuvalla, jota hyödynnetään myös aluekehittämiskeskusteluissa. Lisäksi elinkeinoelämän kehitystä seurataan yhteistyössä Hämeen ELY-keskuksen ja muiden sidosryhmien kanssa Alueelliset kehitysnäkyvät -raporteilla puolivuositain.

Yhteistyössä Hämeen ELY-keskuksen kanssa viritetään tietojohdamisen ja maakuntaohjelman seurantakäytäntöjä paremmin palvelemaan maakunnan kehitystä ja maakuntaohjelman seuranta kehittämisen teema-alueisiin ja valittuihin kehittämisen kärkiin liittyen.

Hanketoiminnan seurannassa on apuna Häme portfolio, jonka avulla saadaan parempi näkyvyys kehittämisspanostuksista eri teemoihin ja kehitystoiminnan alueelliseen jakautumiseen.

Ohjelman tavoitteiden toteutumisesta järjestetään sisäinen arviointi ohjelmakauden puolivälissä yhdessä sidosryhmien kanssa. Vertaisarviointi muiden maakuntaliittojen kanssa toteutetaan ohjelmakauden loppupuolella. Älykkään erikoistumisen strategias- ta on tavoitteena toteuttaa vertaisarviointi EU:n S3 yhteistyön puitteissa.

Kanta-Hämeen älykkään erikoistumisen valintojen toteutumista seurataan maakunnallisten indikaattorien ja työkalujen ohella myös alue- ja rakennepolitiikan ohjelmassa ”Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027” EURA2021 -järjestelmässä ja raportoidaan edelleen työ- ja elinkeinoministeriölle.

